

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Theologia Moralis

Antehac ex probatis Auctoribus breviter concinnata

Busenbaum, Hermann

Coloniae Agrippinae, 1707

Caput I. De furto.

urn:nbn:de:hbz:466:1-42515

§. 3. Non est licitum delectari de pollutione ⁹³⁴
secundum se, est communis & certa apud *Sanch.*
in Decal. L. 1. c. 2. N. 16. Ratio est, quia causa excusans
 factum à peccato, qualis est ignorantia vel
 defectus advertentiæ aut libertatis, non excusat
 talem delectationem, quæ fit cum scientia, adver-
 tentia & libertate: licitè tamen delector, v. g.
 de homicidio facto ob defensionem inculpatam,
 de damno alteri in extrema necessitate causato,
 quia causa liberans factum à culpa, nempe licentia
 faciendi, etiam excusat delectationem, *Sporer n. 31.*

TRACTATUS V.

De Septimo Præcepto:

Non furtum facies.

CUM hoc prohibeatur omnis injusta damni- ⁹³³
 ficatio in bonis Proximi, quæ fit I. ^{cc}
 Per furtum, & rapinam. 2. Per omissionem ^{cc}
 reparationis damni illati. 3. Per iniquitatem ^{cc}
 contractuum. De his tribus hìc agendum erit. ^{cc}

CAPUT I.

De Furto,

DUBIUM I.

Quid sit furtum & quale peccatum.

Resp. Est occulta & injusta rei alienæ ^{cc}
 ablatio, invito rationabiliter Domino. ^{cc}
 Quod

» Quod si res sit sacra, dicitur *Sacrilegium*, de quo
 » supra. Si aperte cum vi fiat, est *Rapina*, à furto
 » specie distincta. Licet autem furtum ceteris
 » paribus, quàm rapina levius sit, & ex genere suo
 » minimum inter ea, quæ circa Proximum
 » committuntur; est tamen mortale, si quantitas
 » sit notabilis. *Ita communiter omnes. Vid. Boni.*
 » *Tom. 2. de Restitut. D. 2. Q. 8. Unde resolves:*

» I. Qui alienum accipit per jocum, vel
 » propter bonum aut commodum illius, à quo
 » accipit, non furatur: v. g. si uxor auferat marito
 » pecunias, ne ludis aut comestationibus prodigat;
 » aut vinum, ne inebrietur; aut librum hæreticum,
 » ne legat; aut si famulus det eleemosynam
 » non nimis magnam valde indigenti, in qua
 » Dominus rationabiliter non sit invitus, à quo
 » tamen propter verecundiam vel aliam causam
 » non auit petere. *Lessius Lib. 2. Cap. 11.*
 » *num. 4.*

» II. Qui pro se, vel pro alio in extrema necessi-
 » tate constituto alienum accipit, quantum neces-
 » sarium est, nec furatur, nec tenetur restituere
 » postea sic absumptum; si quidem re & spe
 » indigens fuit. Idem docent *Lessius D. 11.*
 » *Malderus, Diana &c. de necessitate gravi.*
 » verùm id probabiliùs alii negant cum *Laym.*
 » *L. 3. T. 3. P. 1. c. 1. n. 7. ex S. Thoma 2. 2. Quæst. 66. Art. 7.*
 » *Sylv. Ang. Vid. Lugo D. 16. Sect. 7.*

» III. Nec item furatur, qui accipit in compen-
 » sationem justam, si aliter sibi debitum accipere
 » nequeat, v. g. si famulus justum stipendium
 » non possit aliter obtinere, vel iniquè
 » inductus sit ad serviendum iniquo pretio.
 » *Vid. Laym. l. c. & Tolet. L. 5. c. 35.*

A D D E N D A

A D D E N D A.

Q. 206. Quid notandum sit circa naturam furti 936

Grapine. R. Seqq. §. 1. Furtum dicitur esse ablatio, per quod distinguitur à pura damnificatione, secundum dicenda p. 2. n. 17., nam si injustè comburas domum alienam, non est propriè furtum, *Lugo de Just. d. 16. n. 1.* Hinc etiam furari acum sartori inde habituro grave damnum, non censetur grave peccatum furti, sed damnificationis, *Fagund. Moya in sel. T. 1. t. 3. d. 3. q. 3. n. 1.* Per ablationem autem intelligitur etiam retentio, nam L. 40. 54. 76. ff. de furtis dicitur creditorem pignore utentem; item usufructuarium, si rem alteri commodet; item commodatarium, si rem diutius usurpet, furti teneri, quamvis de creditore videatur oppositum dici L. 55. sequente, sed non potest esse quæstio nisi de nomine, potestque videri *Haun. de Just. t. 2. n. 250.*

§. 2. Dicitur ablatio rei, intellige, externæ, 937 mobilis aut immobilis, uti si partem agri alieni in tuum trahas, *Mol. de Just. d. 681. n. 14.* Per Tò rei, intelligitur etiam persona non libera, uti mancipium; idem dicunt aliqui apud *Lugo* etiam de persona libera, v. g. filio, & ita videtur asseri §. 9. *Instit. de obligationibus, quæ ex delicto*: sed non potest esse quæstio, nisi iterum de nomine, de qua *Haun. n. 254.*

§. 3. Dicitur alienæ, intellige, saltem quoad 938 legitimam detentionem, furtum enim committitur non tantum contra dominum rei, sed etiam contra solum possessorem aut legitimum tantum ejus detentorem, v. g. circa depositarium,

Nn

rium,

rium, commodatarium, conductorem &c. L. 10. & 11. ff. de furtis: unde dominus rei depositæ potest furari subducendo rem suam in scio & invito depositario; & hoc est, quod innuit S. Th. 2. 2. q. 66. a. 3. ad 3. dicens rem depositam esse simpliciter deponentis, sed secundum quid esse depositarii. Videri potest Lugo f. 8.

939 §. 4. Dicitur ablatio occulta, & sensus est, quod fit talis ablatio, quæ fit sine vi domino illata, quamvis fortè eo præsentem & videntem fiat, ut si eo præsentem & videntem pecuniam in mensa parentem auferas & fugias, non est rapina, sed furtum.

940 §. 5. Secundum jam dicta explicari debent definitiones aliæ furti, uti S. Th. in O Occultæ acceptio rei alienæ: L. 4. Instit. tit. 6. Aliene rei invito domino contrafactio lucri faciendi vel interceptio causâ: L. 1. ff. de furtis, Contrafactio rei fraudulenter, lucri faciendi gratiâ vel ipsius rei vel etiam usus possessionisve: Molin. n. 16. Acceptio injusta boni externi absque vi & absque ullo consensu ejus, cuius saltem quoad legitimam detentionem: Tambur. in Decal. l. 8. t. 2. c. 1. n. 1. Acceptio vel contrafactio rei alienæ externæ sine vi, invito rationabiliter domino: Sporer in Dec. t. 5. c. 5. n. 4. Contrafactio occulta rei alienæ externæ domino rationabiliter invito: Heidegger n. 252. Acceptio occulta rei ab alio justè detentore invito detentore.

941 §. 6. Observandum est, quid veniat nomine furti apud Theologos seu Canonistas & Juristas, & vilis peritos, quod colligitur ex jam dictis, nam si in furtum feratur poena Ecclesiastica, v. g. excommunicatio, reservatio, illa cadet super furtum tantum Theologicè consideratum, uti rectè

Lugo,

Lugo, Sporer, Tamb. n. 7. ; è contrà si à iure civili feratur pœna in furtum, non cadet super omne furtum Theologicè consideratum secundùm jam dicta, nam apud Juristas nomine furti non venit acceptio rei immobilis, nec si coniuges sibi mutuo aliquid auferant, uti notat *Lugo* contra *Haun. n. 257.*, nec quod aufertur ex hæreditate nondum adita, neque si tutor res pupilli iniuste usurpet, ideoque Juristæ furta illa honestioribus titulis appellant, *delicta rerum amotarum, expilatae hereditatis, rationum distractarum &c.*, uti videri potest in legibus apud *Lugo n. 3.* Quales autem actiones, & cui, & contra quem competant ratione furti; Item quales statutæ sint pœnæ contra furtum, videri potest apud *Haun: à n. 265.*

§. 7. Rapina est iniusta contrectatio rei alienæ externæ cum vi facta domino vel legitimo detentori: ideo autem distinguitur specie à furto, quia superaddit modum tendendi in rem alienam notabiliter diversum, nempe cum vilipendio & injuria contra personam ipsam præsentem & renitentem, quæ tamen ob præminentiam, quam habet ratione iuris in re sua, violari non deberet. Porro per vim intelligunt *Mol. & Lugo n. 12.* non tantùm violentiam seu impetum, qui corpori infertur, sed etiam aliam vim, quæ fit per metum gravem iniuste incussum, uti si latro minetur mortem, nisi extradat pecuniam; si Princeps minetur exilium; nisi solvas iniqua tributa; si quivis alius potentior minetur grave malum, si rem tuam repetas &c. Et debet talis vis fieri personæ domini vel alterius, qui rem legitimè detinet, uti rectè *Vict. Mol. Lugo n. 13. contra Sot.*; hinc si fur unus alterum vi impedi-

N n 2

pediat,

pediat, ut ipse primus rem auferat, item si quis noctu violentè effringat ostia & nemine præfente aut renitente rem subducatur, non erit rapina sed simplex furtum; putat tamen *Haun. n. 262.* fore rapinam, si habuisset animum vim inferendi, & ita videtur innui L. 52. §. 10. ff. de furiis. similiter quamvis per metum sit vis illata, si non inferatur violentia, non erit rapina apud Juristas, nec in foro civili dabitur actio, quæ alias datur contra rapinam, & dicitur *Devi bonorum raptorum*, Instit. & ff. hoc titulo, sed tantum dabitur actio, *Quòd metûs causâ*, uti cum aliis notat *Haun. n. 263.*

943 §. 8. *Objici potest.* Homo tenetur bona sua temporalia postponere salutem æternam proximi, ergo nunquam est rationabiliter invitus, ut proximus hæc accipiat, sed tenetur potius velle, ut habeat, quam ut peccet mortaliter, ergo minusquam peccabitur saltem mortaliter per furtum vel rapinam. R. Si argumentum valet, ergo multa proximo fieri poterit injuria gravis: itaque dist. antec.; homo tenetur bona sua temporalia postponere salutem æternam proximi, si proximus per suam malitiam velit suam salutem perdere, n. si proximus non possit aliter suam salutem consequi, c. antec. & n. conseq.

944 Q. 207. *Quæ sint species furti.* R. Species furti genericè sumpti apud Theologos sunt, furtum strictè sumptum & rapina, de quibus à n. 93. dictum est, ad quæ accedit species Sacrilegii, si res sit sacra vel tollatur è loco sacro secundum dicenda l. 5. n. 127. Et speciatim de furto Reliquiarum dictum est hic n. 53. Species furti apud Juristas sunt, 1. *Manifestum*, in quo fur præfente

re adhuc in seutione vel in clamatione deprehenditur cum re furtiva, eo die, quo furatus est, antequam detulerit eò, quò deferre & ubi cum furto manere constituerat: *Non manifestum*, in quo fur non ita deprehenditur. 2. *Diurnum*, quod fit in ea luce, quâ fur agnosci possit: *Nocturnum*, quod fit in eis tenebris, ut fur agnosci non possit: Statuitur autem L. 4. ff. ad legem Aquiliam, ut solus nocturnus fur impunè occidi possit, ut tamen id ipsum cum clamore testificetur; limitatur L. 9. ff. ad legem Corneliam de sicariis, si parcere ei sine periculo suo non possit. 3. *Qualificatum*, quod in iure habet speciale nomen & punitur specialibus pœnis: *Non qualificatum*, quod speciale nomen non habet in iure, idèoque nec illi speciales pœnæ decretæ sunt. *Qualificata* sunt, *Peculatus*, quod est furtum circa res vel bona publica ad fiscum aut principem pertinentia, quo spectat etiam crimen legis Juliæ, si quis bona communitati distribuenda in proprium commodum vertat, aut debens distribuere pecunias obtrudat aliquid aliud; item adulteratio monetæ facta à monetario, item cufio monetæ sine licentia, etiam in usus proprios, & quamvis ex materia propria. *Abigeatus*, si ex grege abigantur plura pecora etiam successivè, vel etiam unum, si sit magnum, uti bos, equus, etiam si è stabulo abstrahatur, uti notat *Illung* t. 4. d. 3. n. 131. *Plagium*, si homines liberi & inviti dolosè intercipientur, supprimantur, vendantur, emanant. De his omnibus videri possunt plura apud *Haun.* à n. 259.

Q. 208. An furetur, qui rem aufert dominovi- 945
dente & non contradicente, aut si putetur esse con-
tentus.

Nn 3

tentus.

tentus. R. §. 1. Si dominus videat, & ex metu vel verecundia non contradicat, auferens furatur, quia dominus est invitus: si videat & non contradicat, idque sine metu & verecundia, censetur consentire, quia nil opponit, cum posset & deberet, nisi consentiret, ita plures cum Bonac. de Restit. d. 2. q. 8. p. 1. n. 1.

946 §. 2. Si quis prudenter præsumat dominum esse omnino contentum, vel certò sciat fuisse daturum, si rogaretur, non peccat saltem graviter auferendo, ita cum communi Lugo d. 2. n. 54. Less. l. 2. c. 12. n. 4. Ratio est, quia dominus non censetur invitus, saltem quoad substantiam, quamvis fortè invitus sit quoad modum illum auferendi, ad excusandum autem a furto non requiritur positiva voluntas domini, sed satis est eum non esse nec fore positivè invitum quoad substantiam, ad quam tum est contentus: si tamen postea adverteretur non fuisse contentus nequidem quoad substantiam, esset obligatio restituendi, quia prior præsumptio non fecit eum esse re ipsa contentum quoad substantiam. Dixi non peccare saltem graviter, quia communiter est saltem veniale, vel ob vanum respectum humanum, quo quis vincitur, vel quia fit contra voluntatem domini quoad modum saltem, qui aliter non vult carere suâ, nisi se illâ abdicet sciens volens.

947 Q. 209. An ille furetur, qui pro statu suo servando facit investitu, victu, famulatio &c. expensas, quibus solvendis scit se esse imparem. R. De hoc dictum esse p. 2. n. 17. & 280.

Q. 210. An ille præsumi possit esse fur, qui rem alienam accipit, vel in cuius domo res aliena inventa

R. Hoc

R. Hoc resolvendum esse p. 2. n. 1186.

Q. 211. An licitum sit furari in gravi vel extrema necessitate. R. Non licere in gravi tantum, hinc *lun. XI.* damnavit hanc 36. prop: *Permissum est furari, non tantum in extrema necessitate sed etiam in gravi: quænam autem necessitas dicatur extrema, gravis, communis, dictum est l. 2. à n. 195.* Porrò circa propositionem relatam adhuc notanda sunt seqq.

§. 1. Certum est nunquam licitum esse furari, nequidem in extrema necessitate, uti cum *S. Th. 2. 2. q. 65. a. 5.* notant omnes, quia furari est occultè surripere vel detinere rem alienam domino rationabiliter invito, quod semper est intrinsecè malum, si enim dominus sit rationabiliter invitus, non potest esse licitum contra illius jus agere: unde quamvis probabile esset licere in necessitate gravi aliquid surripere, tamen improbable esset licere furari: & quidem *Carden. in 2. crisi d. 23. c. 1. a. 1.* putat mentem Pontificis hinc fuisse præcipuè, ut reprobaret hoc, quòd unquam licitum sit furari, sed probabilius est, quòd per Tò furari intelligat etiam surripere, nam nunquam licere furari, erat per se satis evidens, & AA, quorum opinionem reprobare videtur, per Tò furari intelligebant surripere.

§. 2. Extremè pauper potest surripere sibi necessaria, quia habet jus naturale, imò & obligationem conservandi vitam, ergo etiam sibi applicandi media necessaria; neque per hoc furatur, quia ille, cui surripit, non est rationabiliter invitus. *Nec obstat Jus Gentium, quo facta est divisio bonorum, nam cum primarius finis bo-*

norum externorum sit conservatio vitæ humanæ, divisio non potuit fieri in præiudicium vitæ, sed debuerunt in extrema necessitate omnia bona, saltem non valde pretiosa, manere communia, & ita omnes unanimiter tenent, inquit *Carden. n. 2.* Quod autem quis potest pro se, potest etiam pro alio extremè indigente, uti habet *S. Th. q. 66. a. 7. ad 3.* & post eum AA communiter cum *Dicast. l. 2. t. 2. d. 9. n. 254.*, tum enim surripens est veluti instrumentum indigentis. Addunt *Con. Less. l. 2. c. 12. n. 69.* *Dicast. n. 252.* *Tamb. l. 8. t. 2. c. 6. §. 1. n. 1.* *Sporer t. 5. c. 5. n. 90.* à tali paupere posse etiam occidi eum, qui impediret, quominus ipse acciperet rem sibi ita necessariam, sicuti raptor, qui bona magni momenti saltem necessaria tollit vel violentè retinet, potest occidi secundùm dicta n. 811.

951 §. 3. Si dominus bonorum fit in pari tecum necessitate extrema, non poteris surripere ipsi, quia in pari causa melior est conditio possidentis, *Less. n. 70.* *Tamb. n. 3.* & alii communiter: An autem tum excuseris à restitutione, dicitur p. 2. n. 329.

952 §. 4. Si extremè egens possit habere necessaria petendo, non esset licitum surripere, uti ex *Less.* & aliis docet *Dicast. n. 248.*, quia reveratim non est in extrema necessitate surripiendi: si tamen tum surriperet, *Less. n. 72.* putat tantùm venialiter peccaturum, quia dominus debet esse contentus quoad substantiam, ex hoc autem, quòd invitus fit quoad illum modum, putat non refundi malitiam gravem: & ita teneri petere etiam virum nobilis familiæ docet *Con.*, licet eum valde puderet mendicare, quia pudor ille

ille est irrationabilis & à superbia ; in hoc tamen contradicunt *Less. n. 66. Castrop. Dicast. n. 249.* putantes viro honestæ conditionis nimis durum esse ostiatim mendicare , saltem eo loco , in quo notus est ; sed facile opponet *Con. id non esse opus* , potest enim divitem convenire privatim , aut per litteras , quæ non erubescunt : an autem sic indigens teneatur media vitæ conservandæ necessaria admittere tanquam tantum mutuo data , dictum est l. 2. n. 207.

§. 5. Probabilius est , quod privatus non possit in extrema necessitate surripere rem valde pretiosam , v. g. ter mille aureos , maximè si summa illa esset necessaria ad sustinendum statum alterius , uti notat *Lugo d. 16. à n. 147.* , aut si alter ideo esset in gravia mala lapsurus , uti habet *Tamb. §. 2. n. 1.* , charitas enim in proximum non obligat cum tanto dispendio proprio , nec videtur ulla virtus obligare ad tam extraordinaria media pro conservanda vita tam sua quàm alterius privati , secundum dicta l. 2. n. 201. & hic n. 775. , docentque AA ibi citati : & quamvis in extrema necessitate omnia dicantur fieri communia , intelligi debent omnia , non absolutè , sed quæ ad vitam sunt ordinariè necessaria , non quæ sunt tanti momenti & extraordinaria : cum tamen contraria sententia etiam sit probabilis , posset pauper hanc tenens veluti sibi hic & nunc satis certam , surripere etiam pretiosa , & vicissim dives secundum alteram licitè negaret , neque ideo dabitur bellum utrimque justum materialiter & absolutè , sed tantum formaliter & ex suppositione diversarum opinionum probabilium , in quo non est inconvenientia ulla.

N n 5

§. 6.

954 §. 6. Si quis iuste sit condemnatus, ut fame pereat, probabile est non posse, etiam si extreme indigeret, surripere necessaria ad vitam conservandam, quia dives in eo casu non tenetur ei subvenire, uti dictum est l. 2. n. 201. Imò nec ipse tenetur vitam suam tum conservare, secundum dicta hinc n. 779.; ergo amisit ius ad vitam sic surripiendo conservandam.

955 §. 7. Non esse ulli privato licitum in necessitate tantum gravi surripere, habet nunc sententia communissima, quam merito vocat verissimam Sporer n. 105., & videtur habere Cap. Si quis de furtis, ubi dicitur, *Si quis propter necessitatem famis aut nuditatis furatus fuerit cibaria, vestem vel pecus, poeniteat hebdomadas tres*, ergo ius canonicum supponit esse peccatum: & Ratio est 1. quia dominus est rationabiliter invitus, cum enim nullum hinc fit vitæ periculum, nec malum æmissione vitæ æquivalens, bona non fiunt communia, ergo tali indigenti non competit ius occupandi. 2. Cum hæc necessitas sit omnino frequens, nimium multiplicarentur eiusmodi rapinæ cum perturbatione communis pacis. 3. Homines non satis abstinere à dilapidatione bonorum suorum, ab otio & inertia, cogitent enim sibi in gravem necessitatem lapsis facile succurrendum, rapiendo quod vellet, quod cederet in grave damnum communitatis humanæ. 4. Huic necessitati satis occurritur per preceptum charitatis obligans ad eleemosynam graviter indigenti dandam, secundum dicta l. 2. à n. 199., cum autem ea obligatio sit ad eleemosynam dandam, patet in altero non esse ius eripiendi, nam ad illud, quod donatur, accipiendum non

non habet ius, uti pluribus deducit *Carden.* n. 14. 24. 25. *Nec juvat*, quod aliqui apud *Mendo* d. 3. n. 8. & cum *Dicast.* n. 256. probabile esse censeant, quod pauper in gravi necessitate possit diviti surripere, nam hoc dato, adhuc manet possessio pro divite, qui non debet exui certo iure propter probabilitatem illam pauperis: notant tamen *Laym.* t. 3. l. 3. c. 1. n. 8. & *Sporer* n. 106. eiusmodi pauperes non esse facile damnandos peccati mortalis, si à divite, præsertim antè rogato & negante, surripuerit necessaria pro sublevanda necessitate sua gravi, circumstantia enim necessitatis multum excusat, cum reddat divitem minus rationabiliter invitum.

§. 8. Si tota Resp. sit in necessitate gravi, licitum est auferre à divitibus superflua, quæ necessaria sunt ad Remp. sublevandam, quia necessitas gravis Reip. æquivaleret, imò superat necessitatem, quam haberet unus privatus, uti cum *S. Th.* & aliis *Carden.* n. 16. 956

§. 9. Si necessitas gravis sit urgens, rectè docent *Lugo* n. 154. *Less.* n. 71. *Haun.* de Just. T. 1. t. 2. à n. 347. *Sporer* n. 103. *Carden.* n. 17., & fusiùs in 1. crisi d. 80. privato esse licitum surripere necessaria ad illam sublevandam, nam secundum dicta l. 2. n. 195. tum censetur extrema esse moraliter præsens, cum sit proxima, aut hæc sit illi æquivalens; & ideo hanc sententiam dicit esse certam *Tamb.* §. 1. 957

§. 10. Licet gravis necessitas non excuset, ut surripias, tamen excusare potest, ut differas restitutionem vel solutionem debiti, uti dicitur p. 2. n. 335. 958

Q. 212. An occulta compensatio sit furtum. R. 959

§. 1.

§. 1. Si adsint conditiones aliquæ , non est fur-
 tum sed licita , per se loquendo , uti contra *Hen-*
ricum & Eliz. l. 8. q. 7. §. 4. docent reliqui omnes,
 teste *Lugo* d. 16. n. 86. *Ratio* est 1. Nam non po-
 test esse contra justitiam, tum quia est procuratio
 æqualitatis, quam intendit justitia, tum etiam
 quia creditor accipit rem æquivalenter suam,
 ergo debitor non potest saltem quoad substan-
 tiam esse rationabiliter invitus; sed nec quoad
 modum, quia hunc excusat necessitas & impo-
 tentia aliter accipiendi. 2. Per hoc cavetur ma-
 jor injuria, magis enim læderetur jus creditoris,
 si pergeret carere rebus suis, aut etiam injuste
 cogeretur novos sumptus pro ea recuperanda
 impendere, ergo debitor non potest esse ratio-
 nabiliter invitus. 3. Debet superesse medium
 moraliter possibile ad bona sua recuperanda, sed
 nullum aliud superest præter occultam compen-
 sationem, uti supponitur, ergo. *Dixi*, per se,
 quia per accidens potest esse illicita, quamvis
 adsint conditiones alioqui requisitæ, si enim ac-
 ceperis rem mutuam à tuo debitore & juraris te
 redditurum, non poteris ob reverentiam jura-
 menti retinere in compensationem tui debiti,
 secundum dicta n. 333.

960 §. 2. Objici possunt sequentia, 1. Lumen na-
 turale insitum omnibus Gentibus dicitur esse in-
 justum, si quis inauditus condemnatur, forte
 enim habet exceptiones, hinc ratio dicit omnem
 etiam reum esse audiendum, etiam si ejus deli-
 ctum videatur evidens: item est contra lumen
 naturæ, ut quis in propria causa & pro commo-
 do proprio sit Iudex, ideoque hoc prohibetur
L. un. Cod. Ne quis in propria causa, & ideo etiam
 apud

apud omnes Gentes sunt instituta judicia pro dicendo cuique jure suo; ideo etiam justè recusantur Iudices uni parti amici vel infensi, ergo compensatio altero inscio, & propriâ auctoritate facta non potest esse licita. 2. Est contra omnem politiam, ad quam spectat attendere ad circumstantias, si occultè compensans tantùm confideret quid, sive æqualitatem, non autem confideret, quis, sive à quo hæc æqualitas procurari debeat, quod maximè est considerandum, nam si quis extraneus veniret velletque esse Iudex talis æqualitatis, diceremus, quis te constituit Iudicem? quâ auctoritate id facis? ergo id magis valet, si illud attentet facere pars adversa maximè interessata. 3. Si id licet in justitia commutativa, ergo etiam licebit in vindicativa, adeoque poterit propriâ auctoritate ulcisci injurias, punire eum, qui mihi malè fecit, injuriæ parem injuriæ referre, sicuti enim, v. g. dato mutuo habetur inæqualitas, quam occultè compensans redintegrat, ita per unam injuriam est posita inæqualitas, & relatâ pari injuriâ redit sua quoque æqualitas. 4. In foro externo nunquam approbaretur occulta compensatio, & censeretur fur, qui ita occultè surriperet, nam potestas publica debebat prius judicare, num fortè non esset aliquis prior creditor, num debitor non afferret aliam exceptionem &c., ergo nec approbandum est in foro interno, quia internum debet conformari externo, nisi constet de præsumptione falsi vel ignorantia, ex qua procedat externum, quod hic non est, ita *Eliz.*; Et similia sibi objicit *Onnate* de contract. d. 8. n. 167. R. 1. Si hæ rationes valent, ergo rem meam, quam apud furem invenio,

venio,

venio, non potero privatâ auctoritate clam recipere, cujus oppositum dicitur n. 965. R. 2. Si attendantur conditiones, quas §. seq. proponemus, cadit ratio 1. & 2., nam dicemus debitum debere esse certum, moraliter non recuperabile per Judicem vel alium modum, ergo frustra provocaretur ad Judicem aut ad potestatem publicam. Ad 3. N. seq., quia justitia vindicativa spectat ad solum Superiorem: quòd si per Superiorem amoliri non possim injuriam, & cæteræ conditiones adsint, licitum erit mihi damnum meum occultè compensare, & servato moderamine inculpatae tutelæ, me contra injuriantem munire, ne magis noceat. Ad 4. Forum externum præsumeret fieri sine justo titulo, quem si sciret adesse, uti & conditiones reliquas mox referendas, improbare non posset. Videri possunt *Carden. in 1. crisi supra*, item *Haun. t. 2. à n. 336.*

961 §. 3. Conditiones requisitæ ad hoc, ut liceat compensatio occulta, sunt sequentes, 1. Ut debitum sit strictum, & non solius convenientiæ vel gratitudinis, estque oppositum improbabile, & *Diana p. 7. t. 10. R. 19.* referens *Petrum Nav.* pro opposita sententia, est deceptus, uti ostendit *Moya t. 6. d. 4. q. 1. n. 12.*

962 2. Ut hoc debitum sit certum; nec sufficit, ut probabiliter tantum putes tibi deberi, uti docent communissimè omnes cum *Carden. in 2. crisi d. 23. c. 2. a. 1.*, & fusiùs in 1. crisi d. 16. c. 8. a. 1. contra *J. Sanch. d. 43. n. 54. & d. 44. n. 57.*, cui favet *Lugo n. 99.*, quamvis n. 106. suspendat judicium: Ratio nostra est, quia in dubio melior est conditio possidentis, & iniquum est, ut pro debito incerto certam tibi solutionem tuâ auctoritate

ritate attribuas, possessio enim, quam habet al-
 ter, est ius certum retinendi, contra quod nulla
 valet probabilitas, quia contra certitudinem
 pro iure retinendi non potest dari probabilitas
 pro iure auferendi, cum certitudo elidat omnem
 oppositam probabilitatem. *Conf.* nam alioqui
 famulus probabiliter iudicans sibi deberi sala-
 rium majus, posset occultè illud surripere, quod
 tamen damnatum est, uti dicitur n. 971.; Imò
 quivis facilè sibi persuaderet se hìc & nunc ha-
 bere ius probabile, ac consequenter posse clam
 surripere, ex quo sequerentur gravissima incom-
 moda in societatem humanam, *Haun.* n. 341.
 Hinc *Jus.* t. 4. d. 3. n. 173. meritò rejicit *Mol.*
Less. & alios, qui docent legatarium, cui certò
 constat de voluntate testatoris, posse legatum
 occultè surripere hæredi necessario, si renuat da-
 re propter testamentum legali solennitate desti-
 tutum, nam tantùm probabile est tali legatario
 ius competere: Idem est de illo, qui per Judicem
 compulsus est resarcire damnum alteri causatum
 ab animali suo sine sua culpa Theologica, nam
 etiam tantùm probabile est, quòd per senten-
 tiam Judicis non sit translatum ius pretii perso-
 luti: Item si quis detraxerit de fama tua, & non
 possit aut nolit famam restituere, non poteris
 damnum famæ compensare clam surripiendo
 illi pecuniam, uti habet communis contra *Dia-*
nam p. 3. r. 5. R. 30. & paucos alios, quia senten-
 tia, quòd sit obligatio restituendi in bono di-
 versi generis, non est certa sed tantùm proba-
 bilis, uti dicitur p. 2. q. 62. *Nec obstat*, quòd in
 foro externo res adjudicaretur habenti ius pro-
 babilius, licèt non certum, nam hoc fit ex com-
 muni

muni

muni consensu omnium, ut tollantur discordiæ & dominia rerum reddantur certa, in quo si intercurrat materialis iniuria, per potestatem domini alii transfertur dominium, quia sic postulat bonum commune, sicuti si Principi probabilius sit, quod adsit causa sufficiens imponendi tributum, licetè imponit, quia tributa non imponuntur in bonum privatum Principum sed Communitatum, & postea adhuc cedent in bonum commune, unde Princeps in imponendis tributis agit veluti Judex, qui ex consensu omnium potest, imò debet ferre sententiam secundum probabiliorem. Similiter si mihi abluisti rem, quam possidebam, de qua dubii eramus, ad quem è nobis pertineret, possum eam occultè recipere, quia licet meum petitorium esset tantum probabile, tamen possessorium erat certum, ergo certum est, quod feceris mihi injuriam, & consequenter tenearis reparare seu omnia restituere in integrum; & idem est de aliis similibus casibus, in quibus ius hoc vel illud est certum vel tantum probabile. Quod si AA. nostræ sententiæ quandoque dicant, in hoc vel illo casu licere occultam compensationem, cum tamen id videatur esse tantum probabile, è quod alii oppositum teneant, dicendum est AA. illos putasse pro tali circumstantia esse moraliter certum, rectè enim notant *Rebel. & Dicast. l. 2. tit. d. 9. n. 93.* non requiri infallibilem certitudinem, sed humano modo, ita ut viri prudentes non dubitent, nec putent hinc & nunc posse prudenter dubitari de opposito: & sic intelligi debent omnia dicenda.

Unum adhuc controvertitur hinc, nempe an
tum,

tum, quando contractus est tantum irritabilis per sententiam Judicis, ante hanc licita fit occulta compensatio & vendicatio rei; affirmant *Sanch. de Matr. l. 4. d. 8. n. 11. & Less. apud Lugo d. 22. n. 116.*, si aliter non possit rem recuperare, & eam alter teneatur ante sententiam restituere, quia cum per sententiam certo possit rescindi contractus, videtur esse jam ius satis certum: è contra negant *B. Pontius & Diana p. 3. t. 5. R. 118.*, quia quamdiu non rescinditur contractus, manet ius in re acquisitum alteri: sed prior sententia videtur vera, quia ut licita fit occulta compensatio, satis est esse ius certum ad rem alienam, alioquin nunquam esset licitum sibi compensare ius certum per retentionem vel occupationem rei alienæ.

3. Ut debitum sit præsens: aliqui tamen cum 963
Tann. Dian. & Sporer t. 5. c. 5. n. 71. concedunt etiam licere prævenire & compensare nunc pro eo, quod alter certo debebit post mensem, si post mensem non eras accepturus, quod probabile esse agnoscit *Lugo*, docetque absolutè *711. n. 172.*, dummodo ex anticipata solutione non nascatur damnum debitori, alioquin debebis hoc refarcire, *Tamb. l. 8. t. 2. c. 5. §. 1. n. 2.* Ratio prioris est, quia licitum est remove periculum, quod certo imminet rei meæ, meque indemnem reddere.

4. Ut res, quam accipis, sit tui debitoris, unde 964
non licebit accipere rem alienam existentem apud debitorem, nec illi commodatam aut apud eum depositam, quia ipse non est harum rerum dominus: si autem ipse rem suam tibi commodarit aut apud te deposuerit, *Cap. Bona fides de*
O o depo-

depositis, & L. ult. Cod: de *Depositis*, dicitur non posse retineri pro compensatione, quod multi intelligunt tantum pro foro externo, unde retineri posse pro foro conscientiae docent *Nav. Sa. Tann. Less. l. 2. c. 27. n. 16. Onn. n. 174. Dicq. n. 91. & 96. Spor. n. 76.*, quamvis *Hann. de Contr. in particulari n. 738.* dicat tum tantum fieri posse, quando res commodata non amplius existit in se sed tantum est aestimanda, sed intelligere videtur, quod tum etiam valeat pro foro externo, res enim tum non est, quae habebat privilegia. Vide tamen dicenda p. 2. n. 455. Saltem poteris accipere rem, quam debitor tuus mittebat alteri pro dono aut pro solutione debiti, dummodo ab altero necdum sit acceptata, sed adhuc sub tui debitoris dominio, uti notat *Jur. n. 170.*, si enim illam tu prior occupes, statim per apprehensionem possessionis in te transfertur dominium, cum dominus non possit esse rationabiliter invitus. E contra tamen si alius mittat aliquid ad tuum debitorem, qui necdum acceptavit, aut si ipsi debeat aliquid, sed necdum solverit, non poteris praeripere, quia necdum est res tui debitoris, *Vasq. Lugo n. 120. Tamb. §. 4. Spor. n. 80. 81.*

965 5. Ut rem tibi debitam non facile possis aliter obtinere, uti habetur L. 13. ff. *Quod metus causa*. tum autem non potes facile obtinere, si debitor per litem vel publicam potestatem cogere cum magnis expensis vel jactura amicitiae & gratiae tibi multum utilis, uti cum aliis notat *Tamb. §. 1. n. 3.*, ubi cum *Diana* dicit non fore mortale, quamvis desit haec conditio, è contra *Mol.* dicit fore mortale: quod si fur habeat rem tuam, con-

suetu-

fretudo probat posse sine ullo peccato propriâ auctoritate recipi, *Dicast. n. 97.*, & habetur *L. 48. ff. de furtis.*

6. Ut fiat cum minimo damno debitoris, unde etiam abesse debet periculum, ne tibi vel tuo hæredi idem debitum iterum solvatur; item providendum, ne ille putans necdum esse solutum, maneat in conscientia peccati, nolendo solvere: si tamen non posses sine gravi incommodo hæc cavere, posses accipere, sed si iterum solveret, postea tenereris secundam solutionem restituere. 966

7. Ut fiat in eadem specie, alioquin debitor injustè cogetur ad permutandam rem suam: si tamen accipi non potest in eadem specie, est communis sententia cum *Less. Lugo, Vasq. Laym. Haun. n. 332. Sporer n. 75. ff. n. 171.* licere etiam in diversa specie; & in re consentit *Dicast. n. 117.* 967

8. Ut fiat sine damno tertii, quale esset, si id eo alius putaretur furatus & cogeretur restituere: quia tamen hoc tantum per accidens sequitur, si quis absque notabili damno suo non posset omittere compensationem suam, non peccaret compensando, licet hoc sequeretur; si autem posset sine notabili damno omittere vel differre, peccaret compensando, sed tantum contra Charitatem, uti habet communis cum *Sporer n. 78.* 968

9. Ut fiat sine præjudicio tertii, quale esset, si res esset alteri, v. g. locata, commodata, huic enim facis injuriam, si ante tempus expletum eripias; item si essent alii creditores, quibus de jure deberetur anterior vel partialis solutio, secundum 969

dùm dicenda p. 2. q. 72 & seqq.; quod optime deducit *Mendo* d. 6. q. 4. Unde si Titius creditor sciat Cajum debitorem suum non posse solvere omnibus etiam aliis creditoribus habentibus æqualiter jus, non potest Titius integrum debitum suum clam subducere Cajo, sed tantum pro rata, uti p. 2. n. 307. dicitur: imò *Lugo* n. 127 & alii docent, quamvis ego rem debitoris apud me haberem, me tamen non posse eam retinere integram excluso anteriore creditore, quia cum illam habeam nomine debitoris, mihi non favet possessio nec ullus alius titulus præferentiæ; in hoc tamen contradicunt alii cum *Tamb.* §. 7. à n. 3. & *Sporer* n. 82., qui putant rem illam, quam apud me haberem, esse veluti pignus pro debito meo, adeoque posse retineri, donec solvatur debitum, quod sustineri potest, si res illa sit apud me deposita tanquam pignus hujus mei præcisè debiti, alioquin præferenda videtur sententia *Lugonis*.

- 970 Circa hanc conditionem, occurrit hoc dubium: Si Cajus non possit debitum à Principe obtinere, an possit illud sibi compensare, v. g. defraudando gabellas, licet has conduxerit vel emerit Titius: posse affirmant *Silv. Sanch. Bon.* aliique cum *Onn.* n. 182 & *Lugo* d. 36. f. 5., quia Titius tantum emit jus, quod habebat Princeps, sed Princeps non habuit jus ad gabellas nisi tales, quæ essent justæ, hæ autem respectu Caji non sunt justæ, cum gravent Cajum supra debitum, supposito enim quòd hoc contribuerit, quod ei debet Princeps, iniquè ab eo exigitur ulterior gabella. *Conf. ex Vasq. & Dicast.* l. 2. t. 20. d. 3. n. 74., quia jus Titii fundatur in jure Principis, hinc
 si

si v. g. cessante necessitate defineret obligatio solvendi Principi gabellas, etiam non esset obligatio solvendi Titio, ergo cum Cajus hic non obligetur solvere Principi sed retinere possit compensando sibi debitum, nec obligabitur solvere Titio. *Nec obstat*, quod Cajus non posset ex fructibus horti compensare debitum, si Princeps hortum locasset Titio, nam disparitas est, quod fructus horti non sint Caji, imò nec Principis sed Titii, è contrà quod solvitur pro gabella est Caji, nam solvitur Principi, cui Cajus non tenetur solvere, ergo multò minùs Titio: addit *Lugo n. 80.* compensationem hanc fieri non posse, si debitum à Principe sit contractum, postquam gabella jam Titio est debita, quia Princeps poterat hanc justè postulare, quando transferebat jus illius in Titium, ergo Titius, qui ius illud acquisivit, etiam justè postulat. Infert *Lugo n. 85.*, si plures conduxerint diversas gabellas ab eodem Principe, ex cujus commissione unus iniustè exegerit nimium, te posse compensare hoc subtrahendo alteri conductori, quia hic alter perit nomine Principis, sed Princeps non habet jus à te petendi, supposito quod alius ejus conductor à te exegerit nimium, ergo nec potest exigere hic alter. *Vasq. Turr. Mol. Dicast. n. 83.* admittunt primam illam sententiam, si Titius tantum conduxerit illas gabellas, non autem si emerit aut ei donatæ sint, nam si conduxerit, videtur exigere adhuc nomine Principis; si autem emerit vel donatæ sint, exigit nomine suo, ipse autem non debet Cajo, ergo Cajus iniustè ex illis compensat, quod debet Princeps, nisi fortè debitum Principis esset antiquum, uti limitant *Mald. Less.*

Diana apud *Lugo* n. 82., qui dicit se non videre in hoc differentiam. Opposita sententia, quam tenent *Corduba*, *Regin. Graff.* apud *Lugo* n. 72. item *Sporer* n. 81. videtur probabilior, nempe absolutè non licere talem compensationem, sive Titius emerit aut dono habeat, sive conduxerit ius exigendi gabellas, tum quia fieret in præiudicium Titii, tum quia Caius compensaret sibi, non ex bonis Principis, sed quæ fuissent Principis & nunc essent Titii, qui etiam solus damnum illud sentiret. *Conf.* quia licet Titius conducat vel emat ius gabellæ, non ideo obligatio Principis transfertur in Titium, sicuti ex eo, quod conducam vel emam agrum tuum & jus percipiendi fructus ex illo, non ideo tuæ obligationes transferuntur in me, ergo non ideo habebis ius compensandi ex gabellis, nisi quamdiu hæ manebunt Principis; suppono autem ius gabellæ non fuisse specialiter hypothecatum pro illo debito, nulla enim est ratio, cur ius gabellæ determinatè potius debeat ferre illud onus, quam reliqua bona, quæ Princeps retinet, ergo licet Titius conduxerit vel emerit ius gabellæ à Principe, non ideo potest Caius has fraudare ad compensandum hoc, quod ei debet Princeps. Ad rationem *Lugonis* R. Principem, quamdiu retinebat ius gabellæ, non potuisse exigere gabellam à Caio, non quòd gabella esset de se iniusta vel indebita, sed quia Princeps aliunde Caio debebat, si autem Princeps ius gabellæ locarit vel vendiderit Titio, Princeps manet debitor ex reliquis suis bonis, & debitum Principis nullo modo manet conexum cum iure ad gabellas, quod nunc est Titii, qui Caio nihil debet.

Q. 213.

Q. 213. An famulantes possint dominis suis occultè surripere aliquid ad compensandum laborem, cui putant non respondere æqualem mercedem. R. Non posse, nam *Inn. XI* damnavit hanc 37. prop., *Famuli & famulae domesticæ possunt occultè heris suis surripere, ad compensandam operam suam, quam majorem judicant salario, quod recipiunt: quæ damnatio ut explicetur, notanda sunt seqq:* 971

§. 1. Possunt omnes, etiam famulantes, uti occultâ compensatione, si adsint conditiones à n. 961. requisitæ, unde per hanc damnationem non restringitur ullus usus licitæ compensationis, nam compensatio hîc damnata semper fuit illicita, quia defuerunt ei conditiones ad licitum usum necessariæ, quia propositio damnata dicebat sufficere, quòd famulus iudicet salarium esse minus quàm operam, hoc autem falsum est, tum quia secundùm dicta n. 962. requiritur, ut hoc sit certum, tum etiam quia licèt labor sit fortè maior, tamen famulus non est ad eum conductus, & ex propria voluntate facit, vel saltem ex spe alterius commodi aut gratiæ.

§. 2. Si famulus iudicans suum salarium esse nimis parvum debeat pecuniam suo domino, v. g. quia acceperat ab eo mutuam, quamvis iste famulus habeat possessionem huius suæ pecuniæ, non ideo potest retinere, quantum putat sibi ultrà deberi, uti cum aliis *Carden. in 2. crisi d. 23. à n. 66.*, quia possessio pecuniæ hîc non facit ad rem, uti in simili notat *Lugo d. 18. n. 10.*, sed pro domino antecedenter ad omne dubium est certa possessio iuris de recipiendo mutuo, quæ debet prævalere, cùm famulus è contrà non habeat possessionem ullius iuris, quo elidatur illa 972

certa possessio domini, ius enim, quod præten-
dit ad maius stipendium, est ad summum tantum
probabile & incertum, quod non elidit certitu-
dinem iuris ad recipiendum mutuum, hinc pra-
xis oppositæ sententiæ secundum *Carden.* est sub-
iecta damnationi.

973 §. 3. Damnatio huius propositionis exten-
ditur etiam ad omnes illos, qui vel alteri labo-
rant, uti varii opifices; vel præstant obsequia, uti
amici, intercessores, internuntii; vel obeunt offi-
cia, uti Consilarii, Secretarii, Quæstores, Bellidü-
ces &c., his enim etiam illicita est occulta com-
pensatio, nisi adsint omnes conditiones à n. 961.
allatæ, *Carden.* a. 3. Et speciatim quoad famulos
fartorum, hi faciunt iniuriam, si retineant fra-
gmenta panni, fila serica &c., ut sic compensent
sibi mercedem, quam dicunt satis magnam non
solvi, ita cum communi *Lugo* d. 16. n. 83. Ratio
est, quia merces, quæ communiter datur illis, &
quæ maior non potest ordinariè obtineri, debet
censeri iusta, quantitas enim iustæ mercedis taxa-
tur communi usu & consuetudine, ergo malè di-
cunt talem mercedem non esse iustam. Idem vi-
detur dicendum de fartoribus ipsis seu magistris,
uti rectè *Villal. Dian. & Lugo* n. 85 contra *Sanch.*
& alios, si invitis illis, qui vestes constituunt, reti-
neant eiusmodi reliquias: an; autem hic vel ille
censeatur invitus, iudicari debet ex circumstan-
tiis, quamvis enim plerique reposcant fragmen-
ta, tamen illi, quibus vestes fractæ non reficiun-
tur, sæpe censeri poterunt ea non repetere. Et
quod dictum est de fartoribus, valet de aliis, qui
in aliena materia laborant.

974 §. 4. Ut eiusmodi hominibus sit licita occulta
compen-

compensatio, non sufficit, quòd patent sibi irrogari evidentem injuriam, amor enim proprius facit credi evidens, quod sæpe vix est probabile: imò nec sufficit iudicium Confessarii mediocriter docti, sed requiritur, ut vir valde doctus, multum prudens ac versatus in re morali iudicet certum esse, quòd tali homini fiat injuria: Ratio est, quia difficillimum est iudicare in hac materia ob plurimas circumstantias, quæ possent compensationem illam reddere illicitam, posset enim labor per aliquid aliud esse compensatus, v. g. per favores, spem promotionis, instructionem &c.; posset talis conductus ab initio cessisse juri ad majus stipendium; posset rogasse admitti ad tale servitium, quo casu conventio pro minori pretio esset justa; posset esse talis labor, quem alius libenter subiret pro illo stipendio, & tum etiam censeri debet justum, quamvis esset solito minus. Notat tamen rectè *Carden. n. 65.*, si herus solvat famulo stipendium in rebus, de quibus non contraxerat famulus neque indiget, sed cogitur divendere minori pretio, certum esse, quòd fiat injuria, hinc si adsint reliquæ conditiones, posse uti occultâ compensatione.

§. 5. Si famulus vel alius operarius propter 975
paupertatem coactus sit pacisci pro inæquali stipendio, putat *Pourrè* apud *Steph. t. 4. d. 7. n. 19.* posse occultè compensare sibi, sed oppositum est omnino tenendum, quia hinc nulla domini culpa intervenit, & ipse per contractum cessit juri suo; si tamen aliunde cogatur invitus servire pro inæquali stipendio, rectè docet *Carden. n. 65.* deberi compensationem ab eo, qui coëgit, quia tum non consensit in minus stipendium.

976 §. 6. Si certum fit, quod famulus occupetur in aliis, ad quæ non est conductus, pro his potest stipendium petere, & si aliter obtinere non possit, occultè compensare, uti docent *Nav. Menoch. Castrop. Burgh. cent. 2. cas. 76.* Si tamen volens facit obsequia gratuita, non potest sibi taxare stipendium, sed remuneratio est libera domino, unde non poterit ideo sibi quicquam occultè accipere.

977 §. 7. Si famulus vel alius deserviens etiam ex errore invincibili & bonâ fide, v. g. sequendo consilium Confessarii non satis docti, subduxit domino aliquid, quod judicabat sibi competere supra salarium, *Carden. n. 79.* dicit teneri hoc restituere, vel ex re accepta, si illam adhuc habeat aut ex illa sit factus ditior, vel saltem ex contractu, nam obligatio, quam inducit contractus, tamdiu durat, donec impleatur, sed contractus inter ipsos fuit de ponendo famulatu, v. g. pro decem aureis tantum & non pro duodecim, quos ille famulus sumpsit, ergo semper remanet obligatio famuli ex parte sua complendi contractum, id est, non sumendi duodecim, sed ponendi laborem suum pro illis decem, sicuti dominus maneret semper obligatus ad solvendos decem, quamvis per oblivionem inculpabilem antehac eos aut eorum partem non solvisset. Hæc sententia est vera, si famulus intendit se obligare ad non sumendum amplius, è contrâ si contraxit de decem, tacitè reservando vel non excludendo ius ad amplius, si prudenter censeretur sibi competere, videtur excusandus per bonam fidem, si illud amplius non existat nec inde sit factus ditior.

Plura circa stipendia famulorum, eorumq; erga dominos, ac vicissim dominorum erga ipsos obligationem, videri possunt apud *Dicast. l. 2. t. 2. d. 9. d. 7.*

D U.

D V B I V M I I.

Quid sit quantitas notabilis ad mortale peccatum.

Variæ ea de re sunt sententiæ; *Navar.* nimis²⁰ 978
scrupulosè statuit medium regalem; alii nimis²⁰
laxè 100. aureos; moderatiùs *Tol. Med. Less. l. 2. c.*
1. 2. n. 29. 30. 31. Sc. duos regales; etsi minùs²⁰
sufficiat, si notabiliter noceat. ²⁰

Resp. Ea non mathematicè, sed moraliter²⁰
metienda est, non tantùm ex valore rei ablata,²⁰
sed etiam ex circumstantiis personæ, cui aufer-²⁰
tur, si nimirum ei grave damnum inferatur, aut²⁰
saltem charitas Christiana graviter lædatur :²⁰
quomodo respectu valde divitis, imò etiam Re-²⁰
gis, unus vel alter aureus notabile quid videtur;²⁰
respectu verò mediocriter divitum, quatuor²⁰
circiter regales, sive medius imperialis; respe-²⁰
ctu mechanicorum duo; respectu pauperis, u-²⁰
nus. Ita nunc plerique cum *Bon. Unde resolves:* ²⁰

I. Grave peccatum est auferre rem parvam²⁰
domino valde proficuum, v. g. sartori acum,²⁰
quam unicam habet, nec habere aliam potest,²⁰
quâ se alat. *Less. n. 33.* ²⁰

II. Grave item est (etsi non in specie furti) si²⁰
fur sciat ex jactura rei parvæ domino secutu-²⁰
ram valde magnam molestiam, v. g. quia²⁰
valde ad eam afficiebatur, nec similis recupe-²⁰
rari potest: nisi tamen sit nullius prorsus mo-²⁰
menti. *V. Bon. to. 2. de restit. in partic. d. 2. q. 8.*
p. 1. n. 8. ²⁰

III. Plus

» III. Plus requiritur ad notabilem quantitatem in rebus, quæ ultro proveniunt, & sunt valde expositæ, v. g. fructus ad viam publicam. » *V. Bonac. n. 10.*

» IV. Plus item, si quis à diversis, vel ab uno interpolatim, parva & plura furetur. *V. Less. n. 46.*

A D D E N D A.

979 *Q. 214. Quidnam probabilius statuatur pro materia furti gravis. R. §. 1.* Aliqui putarunt non posse assignari regulam universalem, unde desumatur gravitas materiæ in furto, sed hos rectè confutat *Esp. de Just. q. 27.*, nam potest determinari, quandonam fiat injuria gravis, ergo debet posse dari regula, ex qua colligatur gravitas injuriæ: injuria autem mensuratur in ordine ad aliquid tertium, quod sit quid notius, & fundet rationem regulæ universalis, dicemusque *p. 2. n. 2.* pacem communem, tranquillitatem publicam, mutuam conjunctionem & amicitiam hominum inter se, esse regulam illam obiectivam, quâ mensuratur gravitas vel levitas iniuriæ, & cum ista etiam sint finis Justitiæ, quod his graviter opponitur, est iniuria gravis, adeoque etiam datur mensura gravis furti.

980 *§. 2.* Materia furti potest dici gravis, vel absolute vel respectivè; illa dicitur gravis absolute, quam quicumque furatur, peccat mortaliter, à quocumque etiam furetur, non quòd semper tanta requiratur, sed quòd tanta sufficiat respectu omnium, & tanta requiratur respectu aliquorum. Materia gravis respectivè dicitur, si censeri debeat gravis respectu aliquorum, non tamen respectu omnium, quia nempe si auferam

ram alicui, peccabo mortaliter, possem tamen auferre alicui alteri, & non peccare mortaliter, uti paulò pòst declarabitur.

§. 3. In statuenda hìc regula communi est difficultas, suntque diversissimæ sententiæ; *Diana* p. 2. t. 3. R. 57. recenset novem; plures referunt *Lugo* d. 16. f. 2. *Dicast.* l. 2. t. 2. d. 9. d. 2. *Haun.* t. 2. c. 3. controv. 2. *Gormaz* à n. 689. Celebriores sunt hæ, in primis *Mol.* & aliorum cum *Esp.* q. 28., qui dicunt respectu hominum non habentium pingues facultates sufficere hoc, quod ordinariè datur in mercedem operario pro labore unius diei, sed cum mutetur illa merces pro varietate opificum, laborum, dierum, regionum, regula illa est obscurior & non satis determinata; deinde non est universalis, cum non conveniat v. g. Regibus. Altera est *Giatt.* *Haun.* n. 329 *Illf.* t. 4. d. 3. n. 151., qui pro regula statuunt quantitatem necessariam congruæ sustentationi hominis plebei uno die, sed hæc quantitas etiam videtur nimis parva respectu ditissimi Regis, qui irrationabiliter faceret, si propter solidum (per hunc intelligo octavam partem Imperialis, apud Italos Julium, apud Hispanos Regalem, apud alios blamuserum) graviter contristaretur aut indignaretur, cum tamen respectu hominis pauperrimi communiter censeatur materia gravis.

§. 4. Etiam in statuenda quantitate pecuniæ pro materia gravi furto sunt æquè diversæ opiniones; *Nav.* pro materia gravi posuit medium solidum; *Covarr. Salon: Llamas, Cord.*, solidum; *Med. Reb. Tol. Less.* duos solidos; *Valent. Sayr:* tres; *Haun.* posuit tertiam partem Imperialis, dicit-

dicitque n. 329. in illam quantitatem conspirare maiorem & saniozem Theologorum partem ; 7. *March.* & alii posuerunt quatuor solidos , quam sententiam *Sanch.* dicit esse in Hispania communem ; *Vega* posuit quatuor vel quinque solidos ; *Sot. Silv. Ang.* posuerunt duos circiter ducatos , (per ducatum hìc intelligo duos Imperiales) Hæ aliæque similes sententiæ , si loquantur respectivè ad aliquos homines , sustineri possunt , uti constabit ex dicendis , si autem singulas illas quantitates ponant pro materia absolute gravi respectu omnium , sustineri non possunt , saltem prima , secunda & ultima , quis enim dicat esse mortale , si ditissimo Regi furer unicum solidum ? è contrà quis dicat ad mortale respectu hominis pauperrimi requiri , ut ei furer duos ducatos ? hinc ,

§. 5. Probabilius est non posse pro regula universalis statui unam certam quantitatem pecuniæ , quæ sit materia absolute gravis , sive , quæ ad mortale requiratur & sufficiat respectu omnium ; est nunc satis communis cum *Moya* t. 3. d. 3. q. 3. c. 1. §. 2. *Gorm.* à n. 693. contra Auctores §. præced. relatos ; ad quos accedunt *Tann. Arr. Esp.* q. 31. *Dicast.* à n. 26. *Ills.* n. 148. Ratio est , quia quamcumque quantitatem posueris , erit talis , ut vel minor sufficiat vel major requiratur respectu alicuius , uti jam dictum , & patebit consideranti singulas quantitates ab AA. illis allatas. Neque hoc habet se merè per accidens , uti putant Adversarii , quasi ditior aut alius ob certas circumstantias remittat , nam quòd ditior censeatur remittere & esse minùs invitus , videtur fundari in ipsa rei natura , suppositâ dispari conditione ,
recta

recta enim ratio dicitur, etiam præscindendo à dissimili voluntate, gravius peccatum esse mendico auferre solidum, quàm eundem auferre Regi; & Rex meritò judicaretur ab omnibus irrationabilis, si vellet propter furtum solidi contristari vel indignari, sicuti mendicus, ergo. *Confirmantur hæc à pari ex dicendis n. 991. de iniuria contra famam, quæ enim est gravis respectu unius, potest esse levis respectu alterius.*

§. 6. Probabilius est, quòd gravitas furti non 984
fit mensuranda præcisè ex quantitate rei ablata, sed simul ex circumstantiis personæ, cui aufer-
tur. Ratio est, quia furtum in ratione gravis vel levis, constituitur per rationem damni illati domino rationabiliter invito, ergo ejus gravitas desumi debet per ordinem, partim ad damnum, quod infertur, partim ad voluntatem ejus, qui damnificatur, atqui pauper accipit maius damnum & est magis invitus, quàm dives, uti patet, docetque *S. Th. opusc. de erudiendis Principibus l. 7. c. 8. In amissione unius gallinæ plus pauper gravatur, quàm unus multum dives gravaretur in mille marcis: in quem sensum Christus Marc. 12. v. 43. dicit viduam, quæ quadrantem miserat in gazophylacium, misisse plus omnibus divitibus, quia nempe respectu pauperis viduæ erat unicus quadrans æstimabilior; ideoque etiam pauper, si ipsi eripiatur sua res parva, censetur habere maiorem causam iustæ contristationis & indignationis, ergo gravitas furti non est mensuranda præcisè ex quantitate rei ablata, sed etiam ex circumstantiis personæ, cui auferitur.*

§. 7. Materia gravis furti probabiliter statui- 985
tur valor requisitus ad sustentationem pro una
die,

die, congruam respectu illius; cui aufertur, ita cum aliis *Sporer* t. 5. o. 5. n. 29. *Gorm.* n. 699. & in re consentiunt alii, speciatim *7lls.* n. 147. Ratio est, quia merito ab omnibus multum æstimatur posse pro una die honestè subsistere, & cui hoc tollitur, verè redditur miserabilis pro illa die, ergo censetur illi dari causa gravis contristationis & dissolvendæ amicitiae, ergo est iniuria gravis, secundum dicenda p. 2 n. 2. deinde cui tantus valor tollitur, censetur pati grave damnum & esse graviter invitus, ergo & debet censi pati gravem iniuriam: Per sustentationem autem hic intelligo necessaria ad honestè vivendum unâ die quoad victum, vestitum & habitationem, secundum communem & mediocrem modum, quem servant homines similis conditionis. Nunc regula hæc magis determinanda est ad quantitatem pecuniæ;

986 §. 8. Materia absolutè gravis in furto personæ extraneæ, probabiliter statuitur esse quantitas duorum ducatorum. Ratio est, quia quisquis tam multum furatur à quocumque, peccat mortaliter, & tam multum videtur requiri, ut quis peccet mortaliter furando ditissimo Regi: est autem etiam respectu huius gravis, quia videtur sufficere illi, ac etiam requiri pro sustentatione unâ die, uti magis declarabitur n. 997. & 998. Dixi, personæ extraneæ, nam de furtis domesticorum & filiorum dicetur specialiter à n. 1014.

987 §. 9. Quantitas respectivè gravis videtur sic posse probabiliter statui, ut respectu cuiuscumque etiam ditissimi Regis sint duo ducati; respectu inferioris Principis, unus ducatus; respectu viri per-illustris aut mercatoris valde divitis, unus

unus Imperialis ; respectu mercatoris mediocriter divitis, medius Imperialis ; respectu civis mechanici, tertia pars Imperialis ; respectu tenuioris civis vel rustici, duo solidi ; respectu hominis utcuque pauperis, scsqui-solidus ; respectu planè pauperis, etiam unicus solidus ; & de omnibus inter-mediis loquendum est cum proportione. Ratio est, quia tam multum videtur requiri & sufficere ad singulorum sustentationem pro integra die, ergo censebuntur pati grave damnum & esse graviter invitati, si tam multum auferatur, non autem, si auferatur minus : intelligo autem dictas pecunias secundum monetam & æstimationem, quæ nunc est in his partibus, nam rectè notat *Dicast.* à n. 32. pretia & valorem pecuniarum notabiliter variari pro varietate temporum & locorum, in quibus oporteret dicta sic accommodare, ut tantundem tum & ibi assignaretur, quantum postulare honesta sustentatio ejus, cui res auferatur.

§. 10. *Objiciuntur* multa contra hætenus dicta, 988
ex quorum solutione meliùs intelligetur sententia nostra : 1. *Æstimabilitas* rei temporalis, v.g. pecuniæ, nullo modo dependet à privata indigentia Domini, sed à conducentia, quam habet, ad usum humanum tanquam ad finem suum, qui præcipuè est sustentatio hominis, atqui hæc conducentia est eadem, sive pecunia sit pauperis, sive divitis, ergo æstimabilitas etiam est eadem, ergo quod respectu pauperis est materia gravis, etiam est respectu divitis, per se loquendo, ita *Ills.* n. 148. *lx. N. maj.* Nam partialiter dependet à circumstantiis personæ, cui servit, uti constat ex dictis n. 984.

Instabis 1. Jus divitis ad suum solidum est æquè 989
magnum, quàm Jus pauperis ad suum, ergo sive diviti sive pauperi furer solidum, lædo æquè
magnum

magnum Jus, ergo æqualiter pecco contra Justitiã, quamvis magis peccem contra charitatem, si furer pauperi, ita *Dicast.* à num. 29. R. Jus divitis est æquè magnum, *materialiter*, conced. *formaliter*, *n. anteced. & conj. q.* Quantitas materialis Juris habetur per respectum ad res secundum se; è contrà quantitas formalis æstimatur secundum necessitatem vel utilitatem, ad quam ordinatur, sic enim si habeam maldrum filiginis nunc valens tribus Imperialibus, & illud servem in sequentè annum, tùmque valeat sex Imperialibus, habeo in mea filigine hoc anno Jus æquè magnum materialiter, ac habiturus sum post annum, attamen post annum habebo Jus majus formaliter, quia erit mihi utilius, hinc qui eam filiginem mihi eriperet hoc anno, non faceret mihi tantam injuriam, quantam si post annum, supposito quòd hoc anno fuissèm venditurus vel eã ufurus: Simile autem est in pecunia respectu pauperis & divitis, hinc si donem solidum unum tam pauperi quàm diviti, meritò censebor plus donare pauperi, qui magis æstimabit ac majores referet gratias quàm dives.

990 *Instabis 2.* Ergo si pauper unum solidum permutet cum divite, permutatio erit injusta, quia solidus pauperis erit formaliter pretiosior quàm solidus divitis, ita *Ess. Quæst. 31.* R. *N. Sequelam:* Nam solidus pauperis est soli pauperi pretiosior, non autem diviti, è contrà solidus divitis est soli diviti minùs pretiosus & non pauperi, hoc ipso autem, quòd pauper accipiat solidum divitis, & dives solidum pauperis, uterque solidus permutatus accipit suum pretium formaliter majus vel minus ab illis permutantibus, adeòque solidus divitis fit pauperi pretiosior, quàm fuerit diviti, & solidus pauperis fit diviti minùs

minùs pretiosus, quàm fuerit pauperi, ergo hæc permutatio habebit æqualitatem, non tantùm materiale, sed etiam formalem, ergo est iusta.

Instabis 3. Ex hoc, quòd aliquis sit in fama dives, 991
v.g. habeat famam in omni virtute, si illi detraham famam castitatis, non ideo minùs pecco, quàm si fuisset pauper in fama & habuisset solam famam castitatis, ergo ex eo, quòd furer solidum diviti habenti plures solidos, non ideo minùs pecco, quàm si furer pauperi habenti unum tantùm. R. 1. Isto argumento confirmatur nostra sententia, nam uti in detractioe non debet tantùm attendi *quod*, sed maximè *de quo & cui* dicatur, ita in furto. R. 2. N. *conseq.* Ideo diximus sufficere minorem quantitatem in bonis fortunæ respectu pauperis, quia pauper in his patitur majus damnum & rationabiliter est magis invitus: oppositum est in fama, nam qui habet majorem famam, illi faciliùs nocetur & infertur majus damnum, ideòque est rationabiliter magis invitus, sic enim si de homine valde sancto dicas esse mendacem, peccas graviter, si autem dicas de alio, non ita facile peccas graviter, & ratio utriusque dabitur P. 2. Num. 1194.

Instabis 4. Si omnes essent pares conditione, 992
esset respectu omnium una quantitas gravis furti, ergo & iam est, quia natura in taxanda læsione gravi considerat hominem secundùm ea, quæ ipsi à natura insunt & debentur. *Confirmatur*: nam natura est eadem in omnibus, quæ nec divitias nec paupertatem curat, ergo quod ex natura est grave respectu unius, etiam est respectu alterius. R. N. *Conseq.* & *eius probationem*, oppositum enim farentur omnes in læsione famæ, ubi maximè attenditur, cui detrahatur. *Ad confirmat. N. conseq.*

Nam per naturam hic non intelliguntur causas necessariae vel naturales, sed intelligitur Jus five Lex Naturae vel recta ratio, suppositis autem divitiis in uno & in altero paupertate, recta ratio dicitur per ablationem solidi plus noceri pauperi quam diviti, quia pauper fit miserabilior, adeoque rationabiliter est magis invitus, ergo secundum Jus Naturae non est aequalis quantitas statuenda pro utroque.

993 *Instabis 5.* Ex hoc, quod dives damnum suum facilius reparet quam pauper, non sequitur diviti fieri minorem injuriam, uti ex hoc, quod Christus statim potuisset reparare omnia damna sibi facta per contumelias, vulnera, mortem, non sequitur ideo minorem ipsi factam esse injuriam. *Resp.* Neque nos hoc diximus: potest tamen probabiliter dici, si fiat injuria alicui, qui scitur facile posse reparare illam, alioqui non facienda, nisi sciretur facile posse reparari, non fore moraliter tam gravem injuriam: hoc tamen non habet locum in Christo, cui ita fiebant injuriae, ut vel non sciretur posse reparare, vel aequae factae fuissent, licet inferentes hoc scivissent.

994 *Instabis 6.* Saltem (secundum dicta) divites erunt peioris conditionis quam pauperes, quia poterit citra mortale plus illis auferri; cum tamen Jus deberet potius illis favere, quia plus afferunt ad bonum commune. *R. N. Seq.* Nam etiam plus habent. *Nec obstat,* quod quod plus habent, eò plus periculi habeant, ne auferatur: *Nam* hoc compensatur per alia commoda, habentque etiam divites plura media, quibus pericula propulsent & se tueantur.

995 *Objicies 2.* Non est ratio, cur gravitas furti potius desumatur per ordinem ad sustentationem diurnam quam

quàm ad aliquid aliud. *R. N. assumptum*, nam in primis indigere sustentatione diurna est commune omni homini, ergo inde peti potest regula universalis: deinde finis præcipuus bonorum externorū est sustentatio vitæ humanæ, ergo rectè dicimus id censei grave in bonis externis, quod censeiur grave contra istum finem, grave autem censeiur, si homo privetur sustentatione per integrū diem, uti dictum est num. 985, ergo.

Objicies 3. Si gravitas furti metienda sit ⁹⁹⁶ ex circumstantiis personæ, cui aufertur, nunquam determinari poterit ea gravitas, quia pendebit ab infinitis circumstantiis etiam ignotis, scire enim non possumus, an Dominus sit liberalis vel avarus, an nunc sit bene dispositus vel malè, adeoque magis invitus: item nescimus, an re ipsa sit pauper an dives, nam aliqui videntur divites, qui sunt pauperes, & contrà, ergo nunquam sciri poterit, quænam hic & nunc sit quantitas requisita & sufficiens. *R. N. Seq.* Nam in primis, si aliud non constet, præsumere debemus Dominum esse talem, quales ordinariè sunt homines, spectatâ complexione & educatione communi secundum rationem ætatis, conditionis, sexus & regionis: quòd si prudens sit suspicio esse v. g. avarum, tantò majorem causam habeo nil furandi: deinde quoad statum pauperis vel divitis, quisque prudenter reputatur talis, qualem se externè præfert, & simul qualis in communi à plerisque habetur, quòd si aliter est, per accidens erit, si fur occasione hujus erroris invincibilis diversimodè peccet, & lædat Jus majus, quod putavit esse minus, vel contrà.

Objicies 4. Ad sustentationem diurnam poten- ⁹⁹⁷ tissimi Regis non potest sufficere duplex ducatus,

Pp3

ergo

ergo hæc quantitas malè ponitur pro regula respectu illius, ita Lugo n. 26. R. N. antecedens, nam si semel in statu suo sit constitutus, ut hunc sustineat consideratâ solâ ejus personâ secundum necessitatem victûs, vestitûs & habitationis, sufficeret ea quantitas ; quod inde patet à posteriori, nam sæpe maximi Principes Regibus pares non dant in dies in victum Oeonomo alicui sustinenti familiam, nisi circiter ducatum pro singulis accumbentibus, & tamen talis Oeonomus habet insuper inde lucrum ; quòd si alterum ducatum in dies adjicias, habebis etiam, quæ vestitus & habitatio requireret, neque enim ad sustentationem personæ spectare censentur pompæ aliæ aularum aut apparatus armorum.

998 *Instabis.* Quantitas, quæ pro Rege statuitur, debet se ita habere ad quantitatem, quæ pro cive statuitur, uti se habet opulentia Regis ad opulentiam civis, sed opulentia Regis superat opulentiam civis longè magis, quàm duo ducati superent medium Imperialem, ergo respectu Regis non sufficient duo ducati. R. Debet se ita habere, cum æqualitate arithmetica, seu cum proportione perfectè correspondente, N. Cum æqualitate geometrica & proportione quadam deficiente, C. maj. & n. conseq. Sic enim se habet, si considerentur majora onera, frequentiora damna, plura pericula Regum : imò sæpe Reges sunt respectivè pauperiores quàm aliqui cives, cum sint in magnis debitis : atque etiam ideo AA. communiter posuerunt unum ducatum etiam respectu Regum, quia loquuntur de Regibus non ditissimis, prout nunc communiter non sunt, quod etiam valet de aliis, licet multa possideant.

Obji-

Objicies 5. Videtur nimis laxum dicere, quòd 999
 possit quis absque mortali furari ditissimo Regi
 ultra tres Imperiales. *R. N. afs.* cum *Sporer* supra,
Laym. Lib. 3. T. 3. P. I. c. I. n. 3. aliisque gravissimis
 Auctoribus, qui ponunt duos vel tres ducatos
 respectu ditissimi Regis; sed jam notavimus
 paucos esse ditissimos Reges, unde etiam pro illis
 variat regula secundum varietatem opulentiæ.
Instat Lugo: quamvis furtum trium Imperialium,
 si semel fiat, non sit actuale damnum grave
 respectu ditissimi Regis, tamen erit grave, si sæpius
 repetatur aut à diversis fiat, jam verò si homines
 semel sciant se posse citra mortale Regi ditissimo
 furari tres Imperiales, cum Summa ita magna
 multum alliciat, omnino præsens periculum est,
 ne Summam illam sæpius, aut saltem plurimi eam
 furentur, ergo dicendum est esse graviter prohi-
 bitum tam multum furari. *Præb. Conseq.* Ideo enim
 dicimus unicam pollutionem aut fractionem sigilli
 esse mortalem, quia quamvis, si semel tantum fie-
 rent, non ita graviter nocerent, tamen quia est
 periculum, ne, si scirentur aliquando licere,
 sæpius repeterentur, eò quòd homines putaren-
 hic & nunc esse illam circumstantiam, in qua
 liceret, ideo debuerunt illa pro omni casu esse gra-
 viter illicita. *Resp.* Si argumentum valet, probat
 contra suos AA. etiam medium Imperialem esse
 materiam gravem respectu ditissimi Regis,
 eadem enim ratio applicari potest, ergo
 nè unus quidem ducatus requiretur, quem tamen
 requirunt cum *Dicast.* num. 36; itaque N. ideo
 fore periculum proximum aut per se repetendi
 ea furta, nam si repetantur, non manebit furtum
 trium, sed fiet sex, novem vel plurium Imperia-
 lium, qui erunt materia gravis. De pollutione

vel fractione sigilli non est eadem ratio, nam quòd hæc, licèt unicâ vice facta, sint gravia, scimus etiam aliunde, saltem ex declaratione Ecclesiæ & communi consensu Doctorum, de tali autem furto non persuadet, neque tanta authoritas, neque certa ratio.

1000 *Objicies 6.* Quamvis diviti eripiatur, quantum requiritur ad sustentationem pro una die, ipse aliunde habet, quo istâ die subsistat, ergo non censetur ei per hoc dari justa causa gravis contristationis vel dissolvendæ amicitia. *R. N. conseq.* nam quæ aliunde habet, jam considerata sunt tanquam constituentia personam divitem, à qua ideo possit citra mortale plùs eripi, adeòque jam antecederet positum est, atque si præter illud non haberet aliquid, ergo facultas illa aliunde habendi sustentationem non debet iterum adduci in considerationem pro extenuanda gravitate illius injuriæ.

1001 *Objicies 7* Si materia gravis, v. g. respectu Nobilis, sit Imperialis, ergo qui tali furaretur Imperialem, minùs obolo, non peccaret graviter. *R. Haun. n. 330. Gorn. n. 723. Carden. in 1. Crisi D. 27. c. 3, iterùmque in 2. Crisi D. 23. num. 110. concedunt sequelam,* putant enim has quantitates debere statui in tanto determinatè & quasi in indivisibili, ita ut si quid minimum desit, non sit materia gravis: è contrà alii communiter & fortè probabilitùs constituunt in tanto moraliter, v. g. quando secundùm prudentem æstimationem diceris Nobili eripuisse Imperialem, peccâsti mortaliter, uti si deficient tantùm sex nummi, quorum triginta v. g. faciant solidum; si autem eriperes minùs viginti-quatuor nummis, non censeris eripuisse Imperialem nec peccâses mortaliter. *Neque obstat,* quòd Justitia dicatur intendere æqualitatem arithmeticam: *Nam hanc*

hanc intendit, non physicè, sed moraliter sumptam. Quòd si quis oppositam sententiam tenere velit, dicere debet consequenter, quòd Nobili furans Imperialem minùs nummo non peccet mortaliter, quia aliàs etiam mortaliter peccaret furans minùs duobus nummis, ergo etiam furans minùs tribus, & ita ulterius descendendo ad materiam certò levem : ex quo tamen non sequitur, quòd unicuique nummus sit materia gravis, sed tantùm, quòd conjunctus cum aliis faciat materiam gravem, adeoque per additionem vel ademptionem unius nummi ab aliis censeatur induci vel demì distincta differentia specifica constituens rationem peccati gravis vel levis, quamvis enim materiæ illæ (physicè loquendo & quoad entitates) non differant notabiliter, tamen differunt moraliter & quoad effectum, quia una est de se dissolutiva amicitiae, altera non : Et similia habentur in rebus physicis, nam ad mergendam navem requiritur & sufficit tantum præcisè pondus aquæ, ita ut si gutta deficeret, non mergeretur ; item ad hominem plenè inebriandum requiruntur præcisè tot guttæ vini bibiti, ita ut si una deficeret, non essent spiritus sufficientes ad plenam ebrietatem ; ubi vides unam guttam aquæ vel vini cum reliquis conjunctam inducere moralem diversitatem & effectum notabiliter distinctum ; & ita etiam est argumentandum in illa sententia, sed, uti dixi, altera est fortè probabilior.

§. II. Ex dictis, colligitur I. Non esse grave peccatum (per se loquendo) furari ultimam partem completè materiam gravem aut quantumcunque magnam summam cum animo statim restituendi, v. g. intra quadrantem horæ, quia per illam ablationem non infertur grave damnum, 1008

Pp5

neque

neque est periculum diuturnæ retentionis, ideòque Proximus non debet esse graviter invitus, ita *Vasq. Salas, Hurtad. Lefs. Lugo D. 8. N. 21. Moy. T. 6. D. 4. q. 4. §. 2. Gorm. n. 703.* Idem est, si velit intra ejusmodi breve tempus restituere etiam solam ultimam partem, quæ constituit materiam gravem, uti dicitur *P. 2. N. 249*, aut si ad breve tempus restitutionem differat, *Vasq. Sanch. Sayr. Rebel. Dian. Regin. Basf.* aliique plurimi cum *Oviedo de Pec. Contr. 3. n. 103. & Moya §. 3;* sed de dilatione vide dicenda *P. 2. n. 252.*

1003 *Colligitur 2.* Si materia furti sacrilegi sit res, quæ pretio temporali æstimari solet, uti sunt calix aliæque spectantia ad Ecclesiam, gravitas determinanda est, uti diximus de re profana, attento valore secundum æstimationem communem: Si autem sit res adæquatè sacra, v. g. Reliquiæ, putant aliqui non dari parvitatem materiæ, sed semper peccari mortaliter, quantumcunque parvum quis furetur, quia *Clemens VIII, Paulus V. & Urbanus VIII.* excommunicant ipso facto eos, qui sine consensu eorum, qui præsunt Ecclesiis in Districtu Romano, extrahunt minimas, & quidquid potest habere umbram aut prætextum Reliquiarum, uti cum aliis testatur *Baldel. in Theol. Mor. T. 2. L. 3. D. 15. à n. 29;* rectè tamen notant *Sanch. Bonac. Castrop. & alii cum Dian. P. 5. T. 5. R. 35.* pro locis extra Districtum Romanum (pro quo fuerit specialis ratio sic prohibendi) dari parvitatem materiæ, & considerandam esse dignitatem aut raritatem Reliquiarum, ideòque fore mortale, si quis vel minimam partem Sanctæ Crucis furaretur: è contrà fore veniale, si quis à corpore alicujus Sancti auferret aliquid pulveris, capillum, aut simile quid, quod neque deformat ipsam Reliquiam, neque illius æstimationem minuit, ita *Baldel. num. 25.*

DUBIUM

DUBIUM III.

Quàm graviter peccet, qui multa minuta furta
committit.

Resp. Hic quòque quantitas læsionis, vel ^{cc 1004}
damnificationis, quæ fit Proximo, & quam ^{cc}
fur intendit, est mensura quantitatis peccati. ^{cc}
Vid. *Lefs. L. 2. c. 12. D. 8. Sanch. Moral. L. 7. c. 21. cc*
Unde resolves:

I. Si quis ex occasione tantùm furatur, ^{cc}
sive uni, sive pluribus modicum, non intendens ^{cc}
notabile aliquid acquirere, nec Proximo gra- ^{cc}
viter nocere, singulis furtis non peccat graviter, ^{cc}
neque ea simul sumpta unum mortale consti- ^{cc}
tuunt: postquam tamen ad quantitatem notabilem ^{cc}
pervenit, eam detinendo, mortaliter peccare ^{cc}
potest. *Lefs. D. 7. Bonac. D. 2. Q. 8. P. 2. Verùm cc*
& hoc mortale evitabit, si vel tunc restituere ^{cc}
non possit, vel animum habeat paulò post resti- ^{cc}
tuendi, ea saltem, quæ tunc accipit. *Gran. cc*
Diana P. 3. T. 6 R. 25.

II. Si autem per plura parva furta uni vel ^{cc}
pluribus facta, habeat intentionem paulatim ^{cc}
ditescendi, vel inferendi grave damnum, peccat ^{cc}
graviter eâ intentione; ac licet executio singu- ^{cc}
lorum sit tantùm venialis ex se, ut tamen substat ^{cc}
tali intentioni, est continuata executio peccati ^{cc}
mortalis. *Lefs. Sanch. l. c.* quia nocent graviter ^{cc}
Reipublicæ, & praxis illa valde perniciofa est ^{cc}
societati humanæ: v. g. si sartor particulas panni ^{cc}
à diversis surripiat; si mercatores utantur brevio- ^{cc}
ribus ulnis, &c. Interim hi excusantur subinde ^{cc}
à gravi peccato, I. Ex eo quod dictum est *casu primo. cc*

2. Si

2. Si id faciant, ut se servant indemnes; vel quia
 3. aliàs non lucrarentur; vel pretium augere debe-
 3. rent, & tunc non invenirent emptores. *Resella*
 3. v. *Emptio*. 3. Si aliàs non habeant, unde se
 3. vel suos alant,
 3. III. Si plures simul vel successivè plura furta
 3. parva alicui faciant, quæ simul sumpta graviter
 3. illi noceant, tunc, si alter de altero non sciat,
 3. nullus peccat graviter, v.g. si viatores ex vinea
 3. unam alteramve uvam rapiant & comedant;
 3. etsi hoc licere dicat *Covarruv. Valerius & Ripa*
 3. contra *Dianam* R. 20. Si autem singuli conspirent,
 3. singuli graviter peccant. Si denique de se mutuo
 3. sciant, nullus tamen alteri sit causa furti, probabi-
 3. lius est non esse mortale, ut docet *Lefs. Tann. & c.*
 3. contra *Suar.* Vid. *Bonac. loc. cit.*

A D D E N D A.

1005 Q. 215. Quid hæc notandum sit ad clariorem intel-
 ligentiam. R. Seqq. §. I. *Navar. Vasq. Sayr. Lefs. L. 2.*
c. 12. D. 8. Dicast. L. 2. T. 2. D. 9. N. 50. aliique fatentur,
 quòd retinere ultimam materiam levem cum aliis
 præcedentibus, si per illam compleatur materia
 gravis, sit mortale, attamen negant mortale esse
 eam surripere; quam sententiam *Amicus de Pecc.*
D. 23. N. 227. & Oviedo de Pec. Controv. 3. Num. 103.
 vocant probabilem & tutam, sed oppositum est
 tenendum cum communi, *Mol. d. 688. Lug. d. 16. n. 38.*
Sporer T. 5. c. 5. N. 37. Moya T. 6. D. 4. Q. 4. N. 8.
 I. Quia voluntas intendens retinere priores mate-
 rias, & adjiciens hæc, habet pro objecto
 totam illam materiam, quæ gravis est & graviter
 damnificativa Proximi. 2. Alioquin qui continuo
 erepta consumeret, nunquam peccaret mortaliter,
 quamvis

quàmvis successivè centies mille solidos eidem eriperet ; imò si non esset inde factus ditior, non teneretur sub mortali quicquam restituere, non ex re accepta , quia nullo modo extaret, nequè ex injusta, acceptione, quia nunquam peccasset mortaliter, hoc autem videtur absurdum, & oppositum dicitur P.2.N.244. 3. Explicari non poterit, cur peccetur mortaliter die festo omittendo multas parvas partes Misæ vel Horarum, aut ponendo multa parva opera servilia, item die Jejunii comedendo sæpius pauca, in his enim vel non est retentio , vel non facit ad rem ; & quàmvis homo vellet præcedentia non esse posita, si tamen ultimum addat , per quod completur materia gravis, hoc ipso peccat mortaliter, ergo & hic. *Si dicas*: ultima acceptio tantùm leviter concurrat ad materiam gravem addendo aliquid tantùm leve, ergo non magis est mortale, quàm priores acceptiones, quæ etiam sic concurrebant ad totam materiam gravem constituendam. R. N. *conseq.* Priores acceptiones non habebant pro objecto secuturas materias, ultima autem acceptio habet pro objecto omnes etiam priores materias, uti dictum est, hinc secunda acceptio est peior quàm prima, & tertia quàm secunda, ac ita deinceps, quia volitio, v.g. secundi solidi habet pro objecto duos solidos, est enim volitio retinendi primum & habendi secundum, & ita de reliquis, *Ovied. num. 108. Merat. de Pec. D. 20. N. 4.*

§. 2. Adhuc peccat graviter, qui post levia furtiva, 1006 quæ non potest restituere, addit aliud leve, quo compleatur quantitas gravis, *Lugo num. 39. Sporer n. 39. Illsung T. 4. D. 3. N. 157. & alii contra Gran. & Less.* Ratio est, quia liberè complet & consentit in totum grave damnum Proximi ; & aliàs, inquit

inquit rectè *Dicast.* num. 55. Pauper vel Religiosus, qui successivè damna inferret, nunquam peccaret mortaliter, quia post singula quantumcunque multiplicata manet impotens ad restituendum: Si tamen haberet efficacem voluntatem restituendi priora saltem usque ad materiam levem, excusaretur à mortali, uti notant *Mol. Rebel. Sanch.* aliique cum *Lugo* à num. 40.

1007 §. 3. Si quis post semel completam materiam gravem advertenter adhuc eidem furetur aliquid leve, *Salas & Mol. D. 688. N. 2.* putant hoc ultimum furtum esse tantùm veniale aut tantùm aggravari prius mortale, quia non additur notabile damnum, sed illud jam causatum est, & tantùm leviter augeatur; quam sententiam *Bonac. de Restitut. D. 2. Q. 8. P. 2. N. 5.* dicit esse valde probabilem: è contrà probabiliùs docent *Lugo* à num. 43. *Dicast.* num. 59. *Amicus* n. 233. *Sporer* n. 39. *Ovied.* n. 114. toties esse mortale, quoties ulterius aliquid etiam leve tollitur, 1. Quia habet voluntatem saltem implicitam augendi prius damnum grave; neque posteriora habent se quasi seorsim ad priora, sed cum illis conflant unum damnum majus. 2. Quia toties complet voluntatem habendi materiam gravem, partim retinendo priorem, partim addendo novam. 3. Alioquin etiam dicam nunquam compleri primum mortale, sed semper inchoari materiam novi venialis aut saltem tantùm aggravari primum mortale, quantumcunque multum postea per repetitas vices addatur, quod videtur absurdum. Hinc *Dicast.* n. 60. à pari doceteum, qui in Horis per omissiones parvas pervenit ad materiam gravem, toties postea peccare mortaliter, quoties aliquid leve iterum omittit, si pergat habere volunt-

voluntatem iterum hoc parvum omittendi simul cum prioribus.

§. 4. Furta parva coalescunt, etiam si fiant ¹⁰⁰⁸ in diversis negotiis, ut si defraudes Titium, semel venditione, semel cambio, semel furando &c. Ita *Sanch.* in Dec. L. 7. c. 21. N. 16. contra *Rebel. Tan. Dian. P. 1. T. 6. R. 34.* Ratio est, quia ad rem non facit, quod sit hoc vel illud negotium, cum in omnibus causetur damnum ejusdem rationis.

§. 5. Si plures eidem furentur multa parva, ¹⁰⁰⁹ non quidem communi consilio, attamen ita, ut unus moveatur exemplo alterius, *Less. Salas, Tamb. Lugo* à n. 159. dicunt non peccari contra Justitiam, sed tantum contra Charitatem per scandalum, alioquin homo movens alium suo exemplo ad ludos noxios faceret huic injuriam ac teneretur restituere, quod nemo dicet: *Oviéd. Contr. 2. à n. 96.* quamvis agnoscat hanc sententiam esse valde probabilem, tamen cum *Laym. Bona-Spei, Steph. & aliis* tenet oppositam, quia videtur esse contra Justitiam, quod sine justa causa ponam hoc, ex quo prævideo læsionem Juris alieni, implicitè enim censeor velle illam læsionem, implicitum autem & explicitum spectant ad eandem speciem malitiæ, uti habet communis regula ex *Cajet. Suar. & Sanch.* Deinde talis tacitè movet ad eam injuriam, qui autem movet ad damnificandum, facit injuriam & tenetur restituere, uti dicitur *P. 2. N. 21, ergo. Potest videri Dicast. de Pœn. D. 9. à num. 337,* ubi etiam hanc sententiam tuetur, estque conformior damnationi propositionis loco citato referendæ.

§. 6. Si plures furta levia committant, ¹⁰ non moventes se mutuo, sed tamen advertentes per omnia simul sumpta causari grave damnum alteri, *Suar.*

Suar. Vsq. Rebel. Fil. T. 31. N. 249. aliique multi apud *Lugo* n. 54. dicunt singulos peccare graviter, quia scienter concurrunt ad grave damnum & consentiunt in illud; è contrà *Sanch. Salas, Lefs. Tann. Ovied.* de Peccat. Controv. 3. N. 112. *Lugo* n. 55. *Sporer* num. 47. *Illsing* n. 158. probabilius dicunt peccare tantum venialiter, quia singuli non sunt causa neque physica neque moralis damni ab aliis causati, sed tantum illius, quod inferunt, hoc autem est leve, ergo. Deinde si opposita sententia esset vera, quisquis alicui diviti furaretur minimum, credere deberet se peccare mortaliter, quia moraliter certus est alios eidem fecisse multas similes injurias; item qui post direptam vineam, unicam uvam furaretur, peccaret graviter, uti rectè argumentatur *Lugo* num. 56. Imò peccaret longè gravius, quàm omnes ceteri, qui totam vineam diripuerunt, inquit *Dicast.* de Just. L. 2. T. 2. D. 9. N. 79, jam enim in totum prius damnum censeretur influere ac reddere majus. *Nec obstat*, quòd sciam grave damnum causari, in quod partialiter influo, nam influo in illud ex se divisibile respectu singulorum, respectu quorum per accidens est, quòd sit grave, uti si milleni donent medium solidum Pauperi, singuli physice & moraliter donant quid leve, nec merentur apud Deum, nisi quantum responderet dationi medii solidi, licet per accidens ex omnibus simul sumptis fiat illi egeno magna eleemosyna. *Nec obstat iterum*, quòd ille peccet mortaliter, qui homini vulneribus aliorum læso addit vulnus, ex quo & aliis emoritur; item qui homini ferè ebrío dat haultum, quo plene inebriatur: *Nam* disparitas est, quòd hoc ultimum vulnus vel hic ultimus haustus non tantum augeat malum illatum, sed sit causa novi effectus gravis, nempe

nempe mortis vel ebrietatis, qui effectus indivisibilis est, nec causatus erat à prioribus, sed nunc causatur ab ultimo; tribuitur quidem etiam prioribus tanquam causis inadæquatis; attamen ultimo tribuitur totus secundum prudens iudicium; è contrà furtum meum leve tantum auget malum illatum, nec est causa novi effectus gravis, & damnum, quod causat, est divisibile, neque ulli prudentes mihi totum illud damnum attribuunt.

§. 7. Si inter ablationes leves parum temporis 1011
intercedat, v.g. tantum unus vel alter dies, quantitas, quæ simul ablata sufficit ad mortale, etiam sufficit, si ita successivè auferatur, quia quando parum temporis intercedit, censetur fieri eodem moraliter tempore: è contrà si ablationes per mensem vel per dimidium separentur, *Dian. P. 1. T. 6. R. 34.* putat non uniri, quod *Fil. n. 244.* dicit esse valde probabile, si priora expenderit, præsertim si à diversis & bonâ fide acceperit: *Sanct. num. 10.* & *Dicast. num. 58.* dicunt non uniri, si per annum separentur, additque *Sanchez* idem sensisse viros doctos à se consultos, sed alii cum *Rebell.* adhuc dicunt continuari, etiamsi quatuor annis separentur, quod videtur probabilius, manet enim damnum datum & obligatio restituendi, & quidquid accedit per vices, auget antiquum damnum & priorem obligationem: admittunt tamen omnes cum *Carden.* in 2. Crisi D. 23. N. 114. ad materiam gravem tum requiri amplius, v.g. duplo plus quam sufficeret, si simul auferretur: *Ellsung num. 155.* dicit, si interpolatio temporis sit valde magna, dimidio plus requiri: quod si mediocre tempus intercedat, v. g. unius mensis, aliquid plus requiretur, hinc

si materia gravis essent quatuor solidi simul ablati, si ita successivè auferantur, deberent minimum esse quatuor & medius.

1012 §. 8. Quò plures sunt damnificati, eò plus requiritur, quia damnum divisum in plures censetur minus, uti rectè *Sanch. Lefs. Rebel. & alii*; hinc *Mol. D. 689. & Diana* requirunt saltem duplum, & fatentur *Lugo num. 51. Dicast. n. 71. Rebel. & alii* aliquem faciliùs excusari à culpa gravi, si à pluribus per intervalla temporis ac in diversis negotiis abstulerit: putant tamen *Sanch. & Carden.* si eripiat ab illis, qui unam Communitatem constituunt, ad materiam gravem semper sufficere unum aureum, sed probabile est, si Communitas sit magna & dives, quandoque posse extendi ulterius, dummodo non ultra duos ducatos, quamvis *Moya* in *Sel. T. 3. D. 3. Q. 3. c. 1. §. 2.* dicat furtum circa publica non esse mortale, nisi attingat quadraginta solidos, eò quòd quantitas minor non videatur graviter opponi bono communi & rectæ gubernationi *Reipublicæ*. Posse autem peccari mortaliter ita eripiendo parva, patet, quia aliàs Mercator in vendendo utens pondere, mensurâ vel ulnâ parum minore non peccaret graviter, cum tamen hoc *Deuteron. 25. & Proverb. 11.* dicatur esse abominatio apud Deum. Ratio autem est, quia sic inferatur grave damnum Communitati rationabiliter invitæ, læditur enim per aliquid grave, quod ipsa in suis membris patitur, uti si singula membra corporis leviter vulnerarentur, fieret toti corpori gravis injuria; imò singuli homines de ista Communitate sunt & debent esse graviter invitæ, ne hoc fiat, quia vergeret in gravissimum præjudicium *Reipublicæ*, in qua desineret omnis honesta industria, & fures otio dediti

se quotidie parvis alerent. *Accedit*, quòd homo, qui talia minuta congesisset, nullo titulo ea haberet, ergo esset injustus possessor materiæ gravis, ergo eam accipiendo etiam peccat graviter, secundùm dicta n. 1005. Porro illi hìc dicuntur constituere unam Communitatem, qui debent ferre simul aliqua onera, ita ut si unus eorum non ferret, reliqui deberent plus ferre, tum enim si unus eorum depauperaretur, onus recideret in alios, quibus ideo pejus esset.

§. 9. Si singuli, à quibus quis furatur parva, ¹⁰¹² non constituerent unam Communitatem, & furans non intendisset unam Summam magnam, probabile quidem est cum *Ess.* vix peccari graviter, licet simul sumpta essent multum, quia nullum grave damnum sentitur, neque singuli aut illi omnes, qui ad invicem nullam communionem habent, videntur posse esse graviter invitis; probabilius tamen est oppositum cum *Less.* *Illsung* num. 155. *Busenbaum* supra, ob Scripturas & rationes antè insinuat. *Nec obstat*, quòd non videatur peccari graviter contra *Justiciam commutativam*, cum ad injuriam contra illam debeat uni determinatè fieri damnum grave, quod hìc non est: *Nam* gratis dicitur ad læsionem *Justitiæ commutativæ* requiri, ut uni determinatè fiat damnum, cum possit etiam *Communitas* habere *Jus strictum*, aptum lædi: dici quidem posset peccari saltem graviter contra *Justiciam legalem* (ut cum aliis docet *Moya* à num. 3.) quæ obliget partem ad procurandum bonum totius, contra quod graviter agitur; ac etiam contra bonum universale societatis humanæ, si passim fierent ejusmodi furta parva: sed

difficultas est in hac responsione, quòd ex læsione solius Justitiæ legalis non sequatur obligatio restituendi, uti cum communi tenet *Lugo* D. I. N. 52. & *Platel*. P. 3. N. 718. Dicendum autem est deberi restitutionem, si à pluribus pauca auferantur, uti constabit ex dicendis P. 2. N. 244.

DUBIUM IV.

Quid in genere notandum sit de furtis domesticorum vel amicorum.

- 3014 **R**esp. Licet verè furtum sit, si uxor, liberi, amici, servi, patri-familias invito quid auferant, plerumque tamen major quantitas requiritur, ut sit mortale, cum plerumque hic Dominus, aut non rationabiliter invitus, aut saltem minus invitus sit, ut ab his, quam ab aliis auferatur. Vel etsi valde invitus sit, sæpe tamen id fiat, non tam ratione rei acceptæ, quam modi accipiendi clam, aut ratione finis, propter quem accipitur, v.g. ad ludendum, ad potandum, &c. Vide *Cajetan.* v. *Furtum.* *Less.* Lib. 2. Cap. 12. num. 76. Unde resolves:
- I. Uxor graviter peccat, si notabilem Summam accipiat invito marito, etiam ex dote, vel bonis communibus; quia licet media pars ad eam spectet, maritus tamen habet usum-fructum illius partis, ideòque tenetur ad restitutionem. *Trul.* L. 7. c. 5. D. 8. N. 7. &c.
- II. Similiter peccat graviter maritus contra Justitiam, cum obligatione restituendi, si aliquid notabile uxori surripiat absque ejus consensu, ex bonis ipsis paraphernalibus, vel ex aliis propriis, si quidem libera eorum administratio ipsimet uxori competat, quia

par est ratio mariti & uxoris, quoad bona
propria. *Vid. Villalob. T. 2. T. 13. Trull. num. 21.*

III. Uxor potest dare eleemosynam & munera,
secundum consuetudinem aliarum mulierum
istius loci & conditionis, etiam si maritus ele-
emosynas omnes illi prohibeat; quia consuetudo
hoc Jus ei tribuit, quo maritus eam privare
non potest. *Ibid. num. 3. Dian. P. 1. T. 3. R. 23. Et P. 5.
T. 8. R. 34. ubi cum Mol. & 10. aliis docet posse eam
in scio marito dare vigesimam partem annui
census, vel lacri; eò quòd hoc pertineat ad decen-
tiam statùs, & maritus irrationabiliter sit invitus:*
hinc etiam potest cum Abigail moderatas ele-
emosynas dare, ut mariti conversionem impetret,
vel ne Deus illum puniat. *Vasq. Bonac. Regin. &
& alii 10. contra Kön. &c. Vid. Dian. P. 2. T. 26. R. 23.
Et P. 5. T. 8. R. 34.*

IV. Uxor potest bona expendere, marito
absente vel fatuo: quia tunc ad illam spectat
administratio domùs. Item quæ acquirit
suâ industriâ; item paraphernalia, hoc est, bona,
quæ præter dotem marito allatam, sibi refer-
vavit. *Trull. num. 16. & ceteri communiter.*

V. Non peccat uxor, subducendo aliqua, vel
compensationis causâ, si vir sit prodigus, quia
is tunc facit uxori injuriam, partem ipsius
profundendo; vel pro victu, vestibus, ceterisque
sibi vel familiæ necessariis, quæ mariti sæpe
non intelligunt, & frustra ab illis peterentur.
Bonac. Trull. num. 17.

VI. Uxor, si ejus pater, mater, vel proles ex alio
Matrimonio sit pauper, ita ut miserè secundum
statum suum vivat, & maritus iis nolit succurrere,
potest ex bonis suis propriis, vel etiam ex com-
munibus, (dummodo post mortem viri omnia
computet in sua parte) eis subvenire, quia

20 Jure Naturæ tenetur eos alere, & maritus in id
 21 consentire. *Navar. Palaus, Lefs. D. 34. Dian. P. 5. T. 3.*
 22 R. 34. ubi illam potestatem extendit ad fratres
 23 & sorores; quod etiam *Lefs. loc. cit. & Trull. n. 18.*
 24 judicant probabile.

25 VII. Filius peccat graviter, invitis Parentibus
 26 notabilem Summam accipiens, qualis non semper
 27 est, secundum *Lefs. D. 13.* si filius patri prædiviti
 28 duos vel tres, imò secundum *Sanct. b. quinque* vel
 29 sex aureos furetur; eò quòd Parens sit minus
 30 invitus, & filius sit aliquid patris: unde non tene-
 31 bitur ad restitutionem, nisi fortè cohæredibus
 32 graviter noceat.

33 VIII. Si filius notabilem Summam expendat
 34 in res turpes, aut vanas, contra voluntatem
 35 Parentum, ex pecunia sibi suppeditata ad usus
 36 honestos, putat *Lefs. num. 77.* eum peccare morta-
 37 liter; etsi excuset à restitutione, si pater rogatus
 38 facile condonaturus putetur.

39 IX. Si filius, v.g. mercatoris, vel cauponis
 40 administret bona Parentis, potest à patre exigere
 41 salarium, quantum dare deberet extraneo, &
 42 si id impetrare non possit, vel exigere non auit,
 43 potest clam accipere. Ita probabiliter. *Laym. L. 3.*
 44 *Sect. 5. T. 4. c. 8. Dian. P. 4. T. 4. R. 66.*

45 X. Etsi famuli in esculentis, & poculentis,
 46 quæ domo exportant, aut divendunt, graviter
 47 peccent; quæ tamen ipsi domi consumunt, in his
 48 facilius (uti & Religiosi) excusantur; cum in his
 49 Dominus, aut Prælati sæpe tantum sit invitus
 50 quoad modum accipiendi clam, non quoad rem:
 51 Quod tamen timeri posset, si magis extra-ordi-
 52 naria acciperentur. *Laym. Escob. & Lefs. num. 48.*
 53 ubi docet, quòd furta minima famulorum
 54 ex comestibilibus, quæ claudi non solent

non

non coalescant, si non ad vendendum, sed ad comedendum tantum accipiantur.

XI. Cum à gravi peccato furtum domesticum non potest excusari, tunc uxor tenetur restituere ex paraphernis, filius ex castrensis, vel quasi; vel si ea non habet, post mortem patris afferre in divisionem hæreditatis, (si quantitas rei ablatæ sit valde magna, nec pater restitutionem tacite vel expresse dimiserit) Famuli verò, si sine magna difficultate restituere non possint, jubeantur compensare officiis, & obsequiis extraordinariis, quantum possunt. *Laym. Lib. 3. Tract. 3. P. I. C. I. N. 5.*

A D D E N D A.

Q. 216. *Quid præterea notandum sit circa furta domesti-* 1015
corum. R. Seqq. §. I. Dominus est minus invitus,
si uxor, quàm si filii aliquid ipso inscio accipiant;
si filii, quàm si Propinqui; si Propinqui in familia sua habitantes, quàm si famuli; si famuli, quàm si extranei: ubi autem est minus invitus, major quantitas requiritur, ut sit mortale, pro qua quantitate non potest una certa regula poni, rectè enim notat *Lugo D. 16. Num. 64.* considerari debere, an sit pecunia, an esculenta; an multum simul eripiatur, an parum & successive; an ad proprios usus, an ad vendendum vel ad dandum aliis; an herus habeat multas, an paucas proles; an sit pauper vel dives, an liberalis sit vel parcus; an bene an malè affectus erga furantem; an furans sit ei valde utilis vel de cetero piger &c. Et ex his judicari debet, quantum herus censeatur graviter invitus quoad substantiam.

§. 2. Exigua furta esculentorum, quæ successive 1016
committuntur à domesticis, non continuari
in ordine ad constituendam materiam gravem,
docent

docent *Cajet. Navar. Bann. Sayr. Less. Regin. Sanch. Moya* T. 6. D. 4. Q. 4. N. 14. *Dian. P. 1. T. 6. R. 34.* Limitat cum aliis *Amicus de Peccat. D. 23. N. 236,* nisi accipiant, ut vendant aut donent aliis, tum enim Domini censentur esse magis rationaliter inviti: sed neque sic admittit *Sporer T. 5. c. 5. N. 58.* dicens præsumendum esse, quod Dominus etiam quoad substantiam sit invitus, quis enim dicat, si famulus per annum è cella vinaria accepisset mediam amam, aut servus pistoris similagines pro sex Imperialibus, Dominum tantum quoad modum fore invitum?

1017 Q. 217. *Quanam dicantur bona conjugum dotalia, paraphernalia, anti-phernalia, propria, communia; & quid circa ea possint maritus & uxor. R.*

§. 1. *Bona dotalia* dicuntur, quæ uxor affert marito ad sustinenda onera Matrimonii; & horum quidem dominium habet uxor, teneturque maritus ea ipsi servare, ac poterit post mortem mariti uxor de eis disponere; sed usum fructum & administrationem totam habet maritus. Putant quidem aliqui probabiliter uxorem posse de eis disponere pro tempore solvendi Matrimonii, quia hoc non videtur præjudicare marito, sed etiam probabiliter contradicit *Castrop. de Justit. D. 9. P. 19. §. 3. N. 1,* quia ipsamet illa obligatio perseverandi in contractu præjudicat marito, in cuius favorem adhuc potuisset disponere uxor, hinc *D. 2. P. 18.* docet, ubi uxores prohibentur contrahere, etiam prohiberi donare, non tantum inter vivos, sed nequidem mortis causâ.

1018 §. 2. *Bona paraphernalia* seu præter-dotalia sunt, quæ uxor præterea affert; item quæ ipsa acquirit per industriam aut per laborem, ultra eum, quem familiæ debet; vel quæ ipsi donantur vel legantur,
aut

aut alio modo adveniunt citra mariti cooperationem ; item quæ à marito illi dantur tam quoad Jus, quàm quoad usum ; & horum habet uxor de Jure communi plenum dominium & administrationem ; quibusdam tamen locis aliter statuitur, maximè si non attulit dotem, uti notant *Gob. in Quin. T. 5. c. 24. n. 26. & Stephan. T. 3. D. 3. N. 20.*

§. 3. *Bona anti phernalia seu contra-dotalia* sunt, 1019
quæ maritus assignat uxori in compensationem reciprocam dotis , & horum dominium etiam quoad usum fructum est penes maritum.

§. 4. *Bona propria mariti* sunt omnia, quæ is possidet, exceptâ dote, & quibusdam in locis paraphernalibus uxoris : *propria uxoris quoad Jus* est dos ; *quoad Jus & usum* sunt, plerisque in locis, paraphernalia. *Communia* sunt, quæ durante Matrimonio accedunt ex communibus bonis, dicunturque *superlucrata* , quorum medietas , quoad Jus, ad maritum , & medietas ad uxorem spectat, quoad usum autem & administrationem omnia spectant ad maritum tantum. Putant autem multi Juristæ illa omnia esse communia , quæ conjuges in Matrimonio lucrantur , etiam proprio labore ordinario, emptione, venditione, mutuo, censu seu ex redditibus, quia conjuges habent communionem inter se & quasi contractum societatis, ideòque multi dicunt mortaliter peccare maritum & teneri ad restitutionem, si potu aut aliter talia dilapidet : è contra *Gobat & alii* dicunt illa esse propria mariti, uti illa sunt propria uxoris, quæ ipsa per propriam industriam, aut ex censu paraphernaliam lucratur : sed in hoc spectanda sunt Jura specialia locorum, & interrogandi sunt viri prudentes : saltem consuetudo non habet,

ut maritus restituat, si aliquid dilapidet vel lusu immodico perdat.

1021 §. 5. Si maritus nolit impendere sumptus necessarios ad medicinas pro se vel pro familia, potest uxor eos è bonis communibus accipere, quia quando maritus ostendit se irrationabiliter invitum, ipsa licitè administrationem suscipit, *Cón. Gobat* n. 35. & 37; hinc universaliter potest uxor etiam renuente marito ex bonis communibus expendere ea, quæ necessaria sunt ad impediendum damnum familiæ, prout fecit *Abigail I. Regum* 25. Similiter si pater filio ad bellum vel ad studia misso non suppeditet necessaria secundum statum, posse matrem mittere, docet *Lug. de Just. D. 16. N. 68.* cum aliis: dicunt etiam aliqui licitum esse uxori facere extra-ordinarias eleemosynas pro mariti conversione vel salute, uti potest procurare medicinas, utiliter gerendo negotium illius, negat tamen hoc cum aliis *Gobat*, quia uxoris non est gerere negotium mariti in re, cujus eventus est ita incertus & impediri potest vel obtineri solâ voluntate ipsiusmet mariti; quidquid sit de hoc, videtur esse licitum uxori curare legi quandoque *Misfam*, constituere peregrinationem & similia pro bono spirituali mariti vel familiæ, hæc enim non videntur extra-ordinaria, si non sæpe nimis fiant: hinc universaliter dicit *Lugo num. 69.* esse satis probabile, quod possit ad eum finem facere eleemosynas moderatas juxta conditionem & statum, secundum Christianam prudentiam: quod autem *Busenbaum* adducit ex aliis apud *Lugo num. 64.* posse uxorem inscio marito in eleemosynas vel in munera dare vigesimam partem reddituum annuorum, meritò sic universaliter dictum improbant *Lugo, Sporer*

Sperer num. 52. *Tambur.* Lib. 8. T. 2. c. 3. N. 2. Similiter non est licitum uxori facere extra-ordinarias eleemosynas, si maritus discessurus domo ei præscripserit certam quantitatem, uti enim potuisset totam administrationem domus committere alteri, ita debet uxor administrare omnia, prout maritus sciens prudens jusserit, *Gobat* n. 39. Quòd si maritus positivè prohibeat uxori, ne quidquam accipiat vel expendat, etiam in eleemosynas, *Turrian.* putat uxorem nil posse, quia maritus utitur Jure suo, & favent *S. Antonin.* & *Navar.* apud *Lugo* num. 65, quia *S. Aug.* relatus *Cap. Quod Deo, 33. Quæst. 5.* ait: *Nihil de tua veste, nihil de tuo auro vel argento vel quacunque pecunia aut rebus ullis terrenis tuis sine arbitrio viri facere debuisti.* E contra *Mol. Less.* *Regin. Bonac. Cõn.* aliique cum *Diana* P. 2. T. 1. R. 33. dicunt nihilominus posse pro more aliarum mulierum similium, quia ista pertinent ad competentem & decentem sustentationem, ad quam Jus habet; *S. Augustinus* autem loquitur de profusa eleemosyna, uti constat ex contextu.

§. 6. Si uxor marito absente vel fatuo administret bona, putat *Navar.* non posse plus impendere, nisi quantum maritus præsens vel suum compos expenderet; è contra *Molin. Less.* aliique cum *Lugo* n. 70. dicunt non teneri se ad hoc alligare, sed posse agere, prout judicabit juxta regulas prudentis administrationis, quæ ad ipsam nunc spectat: Si tamen maritus non sit ita fatuus, ut indigeat curatore, quamvis imprudenter res suas gerat, non ideo est licitum uxori in administrationem involare, potest tamen coadministrare, quantum necesse erit, *Gobat* n. 40. Quòd si maritus bona communia ita dilapidet,

ut

ut periculum sit, ne familia egeat, potest uxor clam ea tenere, quæ judicat fore in posterum necessaria sibi & familiæ, *Navar. Mol. aliique cum Lugo n. 67. & Gobat num. 41.*

1023 §. 7. Uxor non peccat, quando accipit ea, quæ maritus certò & facillè concederet, si rogaretur, communiter enim est justa causa non petendi, ne se velut ancillam ostendat, ita cum aliis *Gobat num. 33. & 46.* Non est tamen licitum uxori, si maritus repugnet, expendere aliquid cum animo illud computandi in partem sibi obventuram post Matrimonium dissolutum, quia non habet administrationem bonorum, & injustè privaret maritum saltem usu illorum, *Mol. Lugo n. 66.*

1024 §. 8. Si maritus aliqua assignaverit uxori pro vestitu vel sustentatione familiæ ad certum tempus, & ipsa honestè vestiverit ac sustentaverit familiam, potest liberè disponere de superfluo, quia est veluti fructus industriæ, *Palud. Navar. Less. Bonac. Molin. D. 234. in fine, Dicast. de Justit. L. 2. T. 2. D. 9. N. 205. Gobat num. 47.*

1025 §. 9. Potest ista facere uxor, non tantùm quando non attulit dotem, sed etiam quando necdum sunt bona communia, quia cum maritus teneatur alere uxorem & familiam, peti possunt ista ex propriis ejus bonis. *Nec refert, quòd fortè habeat uxor bona propria, quia hæc non tenetur expendere, nisi fortè alendi essent uxoris ipsius Parentes vel proles ex alio patre, vel fratres aut sorores, tum enim, si haberet, teneretur priùs ex propriis, Bonac. aliique cum Gobat. n. 51.* Advertit tamen *Lugo n. 72.* posse uxorem congregare eleemosynas, quas dare posset externis, & eas tradere illis suis. Denique rectè monet *Gobat* non semper expedire hæc dici uxoribus, ne abutantur, sed potius consu-

consulendum, ut pro meliore concordia faciant omnia marito conscio & consentiente.

Circa relata hactenus bona conjugum eorumque dominium & administrationem, videri possunt allegatæ Leges aliæque plura apud *Illsung* T. 4. D.2.Q.3.Art.4.

Q. 218. *Quenam dicantur bona filiorum-familiæ, 1026*
castrensiæ, quasi castrensiæ, adventitiæ, profectitiæ; &
quid circa ea possint tales filii. R. Præmittenda sunt aliqua cum *Illsung* Artic.2, ubi fusè proponit, quæ dicemus, ac firmat adductis Legibus.

§.1. Filius-familiæ (idem est de filia-familiæ) est filius naturalis vel adoptivus sub patria potestate constitutus, quacunque in ætate versetur: septem verò ætates distinguunt Juristæ, & sunt, *infantia* usque ad annum septimum inclusivè; *pupillaris ætas* seu *impubertas*, usque ad decimum quartum in masculis, & usque ad duodecimum in femellis; *pubertas*, usque ad decimum octavum; *plena pubertas* seu *adolescencia*, usque ad vigesimum quintum; *Juventus* seu *virilis ætas*, sic denominata à robore seu à viribus, extenditur usque ad sexagesimum; *senectus* usque ad octogesimum; *decrepita ætas* seu *senium* usque ad centesimum. Vide P.2.N.667.

§. 2. Aliquis constituitur in patria potestate, 1027
vel per procreationem ex Matrimonio legitimo saltem existimato ab alterutro conjugum, vel per legitimationem prolis, quæ fit, aut subsequente Matrimonio aut Rescripto Principis, vel per adoptionem hominis liberi, de quibus omnibus *Illsung* referens etiam effectus patriæ potestatis ac modos, quibus finitur.

§. 3. *Bona castrensiæ* dicuntur, quæ filius 1028
acquirat tanquam miles, vel occasione belli;
milites

militēs autem etiam hīc dicuntur nautæ & Remiges in destinatis ad pugnam navibus ; item castrense bonum censetur , quod filius lucratur ex peculio castrensi vel in famulatu Regis : & horum plenum dominium administrationemque habet filius, si sit Pubes.

1029 §. 4. *Bona quasi castrensia* sunt, quæ ex dispositione Juris habentur quasi essent castrensia, & sunt, quæ filius acquirit ex Artium Liberalium professione, publico munere, beneficio Ecclesiastico, ex officio Magistri, Doctoris, Judicis, Prætoris, Advocati, Medici &c, hi enim publicæ utilitati serviunt : item ex functione Sacerdotii vel Clericatus : denique quod ex propria parcimonia vel à liberalitate Regis consequitur, & horum etiam dominium ac administrationem habet, si sit pubes.

1030 §. 5. *Bona adventitia* sunt, quæ neque sunt castrensia, nec quasi castrensia, & filio adhuc sub patria potestate constituto obveniunt aliunde, quàm à patre, vel aliter, quàm ejus intuitu, uti sunt bona, quæ privatim acquirit per artes mechanicas, per hæreditatem ex linea materna, per donationem vel fortunam ; & horum dominium directum habet filius, adeoque mortuo patre illi soli competunt ; dominium autem utile sive usus-fructus de Jure competit patri ; quandoque tamen habet filius patre permittente & saltem tacitè consentiente, aut si eximatur à patria potestate, aut uxorem ducat , aut etiam in quibusdam aliis casibus à Jure expressis apud *Lugo D. 5. Num. 23.* Quod si res sit usu consumptibilis , uti pecunia, frumentum, & pater eis utatur, tenebitur filio in æquivalenti restituere, quia hic filius erat eorum dominus proprietarius: non poterat tamen

invise

invito patre de his testari, nequidem ad causas pias,
Mol. T. 2. D. 138. N. 9.

§. 6. *Bona profectitia* sunt, quæ nec sunt castrensia, 1031
nec quasi castrensia, & proveniunt à patre vel
ejus intuitu donantur filio adhuc sub patria
potestate constituto, & horum dominium
tam directum quàm utile manet apud patrem,
quo mortuo dividantur inter fratres. Quod
si donentur occasione quidem aliquâ patris,
attamen principaliter ex affectu erga filium ipsum,
sunt adventitia, uti rectè *Lugo* num. 37. Præterea
si à patre donentur filio in patrimonium, item
ut Ordines suscipiat &c. dominium & fructus
spectant ad filium; denique si dubitetur, an filius
acquirat ex se an ex gratia patris, adeoque an sit
bonum adventitium an profectitium, si filius
de se sit industrius, judicari debet adventitium;
si tamen omnibus expensis adhuc maneat dubium,
deferendum est possessioni, & si filius possideat,
judicari debet adventitium; si pater possideat,
profectitium; si neuter possideat, dividendum erit,
quia res tradenda est juxta Jus, quod quisvis habet,
ergo cum pater & filius sub dubio Jus habeant,
debent rem participare pro qualitate dubii, ita
Tamb. L. 1. c. 3. v. *Peculium*.

Q. 219. *Quid addendum sit circa furta filiorum.* 1032
R. Hæc pauca: §. 1. *Bann.* dixit ad furtum grave filii
Parentis prædivitis requiri saltem quinquaginta
aureos, quod *Lugo* D. 16. Num. 76. meritò rejicit,
nisi fortè esset filius Principis. *Salas* dixit, si filius
sit unicus, & Parens habeat annuè mille quin-
gentos aureos, requiri viginti vel triginta in anno
ad furtum grave filii, quod *Lugo* non improbat,
si Parens non sit tenax, & filius jam adoleverit,
simulque

simúlque furetur ad usus honestos. *Lesius* dicit duos vel tres aureos non sufficere respectu Parentis prædivitis, sufficere autem respectu mechanici, quod etiam non improbat *Lugo. Cenedo* apud *Tamb. L. 8. T. 2. c. 3. N. 3.* dicit non fore mortale, si filius intra annum non furetur ultra sedecim solidos Hollandicos. *Fagund.* si non ultra quatuor vel quinque, sed (ut etiam ex his sententiis patet) non potest generalis regula statui, verùm judicandum est consideratis circumstantiis *num. 1015.* relatis. Notant etiam *Navar. Sot. Laym. & alii,* si Pater filio in studiis versanti mittat, v. g. annuè centum aureos, contentum esse, ut quinque insumat in honestas recreationes aut eleemosynas, secundùm consuetudinem aliorum, qui sunt similis status & conditionis.

203 §. 2. Si filius clam accipiat à patre, quem rationaliter præsumit non negaturum, dicunt *Villalob. & Alloz. v. Furtum. Num. 8.* non peccare mortaliter, quando nempe satis est certus fore contentum, si peteret; tamen peccat venialiter, saltem, quia pater non est contentus quoad illum modum, nec ipse habebit facile causam à petendo excusantem. Addit rectè *Lesius L. 2. c. 12. n. 50,* si eripiat ad ludos vetitos, comotationes vel luxus, ad quos nullo modo concessisset pater, esse verum furtum: an autem talis filius ad restitutionem obligandus sit, debet conjici ex facultatibus & voluntate præsumpta patris, quæ colligetur ex liberalitate ejus affectuque erga filium, aut è contrà ex tenacitate & severitate; nam si credatur non condonaturus, si sciret, erit obligatio restituendi, vel si jam fieri non possit, suo tempore compensandi fratribus; si verò pater & fratres resciant, nec petant satisfactionem, censentur condonare, *Burgh. Cent. 2. Cas. 36.*

possit, suo tempore compensandi fratribus, si autem pater & fratres resciant, nec petant satisfactionem, censentur condonare, *Burgh. Cent. 2. cas. 36.*

Q. 220. An filio in domo paterna laboranti, 1034
debeat salarium; & possit sibi illud occultè compensare, si negetur, vel si pudeat petere. R.

§. I. Salarium deberi putant (*Nav. Lop. Ang. Gomez, Less. n. 81. Dicast. lib. 2. t. 2. d. 9. n. 187. Burgh. cas. 80. Petsch. q. 6. art. 2. aliique apud Lugo d. 5. n. 42., idem dicunt Escob. & Corr. apud Moyam. t. 6. d. 4. q. 1., qui n. 6. vocat sententiam probabilissimam: Dian. p. 4. t. 4. R. 66. vocat tutam: Rationem dant, quia talis filius est veluti socius negotiationis, neque debet esse deterioris conditionis, quàm famulus vel extraneus, qui cum hero lucraretur junctâ industriâ; quod magis valet, si filius sit emancipatus, aut illegitimus, uti notat Sanch. in Conf. lib. 1. c. 2. d. 8., qui non subest potestati patriæ; item si filius serviat matri, quia filius non est in matris potestate. Oppositam sententiam tenent *Silv. Molin. Laym.* aliique pluri, quos citat & sequitur *Moya*, suntque rationes graves, nam 1. Non est consuetudo, ut talis filius salarium exigat, inquit rectè *Laym.* 2. Quid magis rationi congruum est, inquit *Lugo*, quàm ut filius agricolæ juvet patrem in agricultura, filius mercatoris in mercatura? præsertim cum sic addiscant illas artes, inquit rectè *Mol.*, addens non facile fore tam audacem filium, qui ideo petat salarium. 3. Si salarium petat, pater justè subtrahit victum & vestitum, non enim tenetur hoc dare filio potenti ea lucrari, uti ex communi *Laym. lib. 3. t. 4. c. 8. n. 5.,* ergo salarium compensatur per sustentationem. 4. Si filius petivisset salarium, pater potuisset eum repellere, vel accipere ejus loco*

R. r

alium,

alium, qui gratis, aut viliori pretio, aut melius servivisset, ergo cum non contraxerit cum filio, non tenebitur ei dare salarium. Quod *Conf.*, quia quando praesens est ille, cujus negotium geritur, gestor negotii non potest petere salarium, de quo mentionem non fecit, inquit recte *Molina* t. 2. d. 234., quia non petens censetur remittere. 5. Jura apud *Sanch.* dicunt filium debere patri operas industriales: similia Jura apud *Sanch.* dub. 9. & apud *Laym.* n. 12. absolute statuunt hoc acquiri patri, quod filius lucratur ex bonis Paternis, estque hoc in communi utile filiis, maxime ut vitentur lites, quisque enim posset dicere se hoc, alter se illud praestitisse etiam pretio aestimabile, ergo jura recte statuerunt, ut omnia lucra essent Patris, postea inter filios aequaliter dividenda. Haec secunda sententia est longe probabilior.

1035 §. II. Quamvis daremus primam sententiam probabiliorum esse, attamen adhuc absolute tenendum esset, si a patre negaretur salarium, vel filium puderet petere, non fore licitum filio occulte sibi illud compensare: Ratio est, quia occulta compensatio non est licita, nisi ubi jus est certum, uti dictum est n. 962., Jus autem filii non est hic certum, uti patet ex dictis, quia secunda sententia est saltem probabilis, ergo.

1036 §. III. Notat *Laym.* n. 6. ad id saltem Confessario servare sententiam oppositam, ut si ejusmodi filius bona fide talem compensationem fecerit, mitius cum illo agat, & non statim obliget ad restitutionem exactam ejus, quod respondet tali industriae: sed contra est, quia quamvis possit talis filius per bonam fidem a peccato fuisse excusatus, tamen non ideo excusatur a restitutione ex re accepta, ob rationem ante datam.

Q. 221.

Q. 221. Quid circa famulos sit addendum. R. 1037

Hæc pauca:

§. I. Si famulus peractis operis à domino præceptis extraordinario labore lucretur aliquid, potest sibi retinere, ita *Mol. Fag. Nav. Burghab. cent. 2. cas. 50.*: Ratio est, quia est capax dominii, & vñ contractus tenetur tantum ad operam à domino præscriptam: Quod etiam aliquo modo dici potest de mancipiis, quia possunt etiam habere aliqua jura contra dominum, uti cum aliis *Molin.*, potestque videri *Ill. t. 4. d. 2. q. 3. a. 3.*

§. II. Famuli, secundum *S. Thom. Ar. Fill. Cõn. Tur. Burgh. cent. 3. cas. 92.* & alios, licitè è rebus domini aliquid erogan, 1. In extrema necessitate proximi. 2. De rebus sibi designatis ad victum, si paucioribus contenti sufficiant ad labores. 3. Si detur modicum, non admodum frequenter. 4. Si adsit consensus saltem interpretativus aut prudenter præsumatur rati habitio; quod tum est, si ipsis commissa sit administratio. 5. Quando dominus non potest esse rationabiliter invitus, de quo sint satis certi, uti si res alioquin malè periret. Quoad hæc tamen potius restringenda est quàm laxanda famulorum libertas, cum alioqui sæpe excedant.

Q. 222. Quid liceat illi, cui committitur, ut emat, vendat, solvat, negotietur pro altero. R. In his procedi debet secundum voluntatem committentis, de qua præsumi debet secundum consuetudinem, & consideratis circumstantiis rerum ac personarum: in dubio autem de intentione committentis, videtur præsumi posse secundum sequentia.

§. I. Si tibi committatur, ut alteri emas triticum, vel indeterminatè justo pretio, vel determinatè maldrum tribus aureis, tu verò industrius, emas duobus & medio, non poteris hunc medium aureum

Rr 2

retine-

retinere, quia emptionem fecisti nomine alterius, qui ex iustitia nihil debet illi tuæ industriæ, quam non conduxit, sed tu liberè posuisti, *Hann.* de just. t. 10. n. 683. *Sporer* t. 6. c. 5. n. 39. Si tamen fecisti expensas, ut minoris emereres vel pluris venderes, v. g. si ideo iveris ad remotam urbem, poteris tibi hoc compensare ex lucro, certò enim præsumitur esse talis consensus domini, quando sic procuratur lucrum, uti notat *Tamb.* l. 8. t. 3. c. 7. §. 9. n. 10. Imò *Lugo* de just. d. 26. n. 153. putat id semper præsumi posse, si vendideris cum lucro supra pretium assignatum, nec tibi pretium laboris decernatur, tu autem adhibueris extraordinariam diligentiam: sed imprimis rectè excipiunt *Tamb.* n. 6. & *Sporer* n. 37., nisi committens putarit te gratis facturum, aut ab alio sine pretio faciendum fuisset: deinde diligentiam illam liberè posuisti, ergo non potes tibi pro libitu mercedem attribuere, sed vel pete mercedem illam, vel expecta gratitudinem.

1041 §. II. Si tibi committatur venditio equi pro 50. aureis, & vendas pro 52., non poteris hos duos retinere, quia pretium est tibi determinatum, ne venderes infra, non autem ut non venderes supra, nisi aliud colligeretur ex verbis vel circumstantiis, *Hann.* supra, *Illf.* t. 4. d. 2. n. 404. E contra si dominus voluerit equum jam vendi pro 50., jam autem non possis vendere carius, sed speres te postea posse, licitè emes illum tibi pro 50., ut postea vendas quanti poteris, & hoc, quod erit supra 50., erit tuum, *Lugo* n. 150. *Spor.* n. 39.; Signum autem, quòd tibi emas, est, si in te suscipias periculum aliaque onera, quæ sequuntur dominium equi, ita ut si pereat, velis illum perire tibi, &c. *Lug.* n. 152.

1042 §. III. Si Titius à te petiit, ut emas ipsi equum ad summum pro 50., & tu casu invenias equum pro

45., eumque bonâ fide tibi prius emas, quærasque etiam venalem pro Titio, & postea non inveniens alium, hunc illi revendas pro 50., excusant te *Lugo* n. 151., & *Spor.* suprâ, saltem si non eras famulus nec conductus, sed gratuitò acceptâras commissiõnem, quia non tenebaris propter alterum negligere illam occasionem emendi tam parvo pretio equum casu oblatum: si autem eras famulus vel mercede ad hoc conductus, meritò non excusant te *Sporer*, *Less.* in auct. v. *Restitutio* cas. 8. & 9. *Tamb.* n. 8., quia tum obligaberis primam emptionem facere pro Titio.

§. IV. Si missus ad emendum, merceris rigidè, & quod de pretio communi detrahis, tibi retineas, facis injuriam, quia cum nomine committentis merceris & emas, quod detrahis, manet ipsi: excusatur tamen ancilla, si hoc, quod semel de pretio detrahit, conservet, ut aliâ vice, quando carius cogetur emere, per hoc suppleat, si soleat ab hera reprehendi, eò quòd justo carius emat, hanc enim reprehensionem injustam subire non tenetur, neque hera potest esse rationabiliter invita circa eam retentionem, cum totum illud residuum postea in ejus commodum impendatur.

§. V. Quamvis vendentes sartoribus remittant aliquid de pretio, possintque sartores aliquando aliquid inde retinere, uti habet *Busenb.* p. 2. n. 927. referendus, tamen si sartores illi poterant minori pretio alibi emere, injuriam faciunt, uti rectè *Molin.* *Lugo* n. 153. *Spor.* suprâ, & *Illf.*

§. VI. Si dominus commiserit famulo 100. aureos, ut his debitum solvat creditori, & hos aureos commutet famulus cum lucro, sicque per aliam monetam satisfaciat creditori, communiter nulla fit injuria, sed hoc lucrum est famuli, quia est fructus industriæ, qui non acquiritur alteri, *Molin* *Ragin.*

Rebel. Lugo d. 28. à n. 24. Less. l. 2. c. 23. n. 18. Laym³ l. 3. t. 4. c. 19. n. 5. Sporer t. 6. c. 6. n. 46. Dabuntur tamen aliquæ limitationes p. 2. n. 1036. Ex eadem ratione docent *Beja p. 1. cas. 42. Diana* aliique cum *Lugo* suprâ, thesaurarium vel quæstorem, si domino inscio negotietur cum ejus pecunia, posse sibi retinere lucrum, si id faciat sine præjudicio & periculo domini, quia cum pecunia de se non sit fructifera, fructus ex ea censetur esse industriæ.

046

§. VII. Si Titius numeravit Cajo 100. aureos dandos Officiali bellico pro redimendo incendio suæ domûs, Titius autem Officiali gratus id sine pecunia exoret, non potest hos 100. aureos sibi retinere nisi aliunde constaret Titium hos obtulisse ad averterendum quocunque tandem modo incendium: ratio est, quia Titius præsumitur numerasse illos aureos, quod putaret non esse alium modum placandi Officialem, quem si credidisset solis verbis posse molliri, petivisset interpellationem Caji, tumque contraxisset de pretio pro opera illa, aut postea, si voluisset, ex gratitudine donasset.

047

§. VIII. Si Factor Mercatoris Amstelodamensis existens Coloniae transigat cum Gabellariis, ut omnes merces sui Principalis sint liberæ pro integro anno, v. g. pretio 30. dalerorum, cum tamen gabellæ, si singulatim solvi debuissent, excurrissent ad 50., si hic Factor habuit commissionem, ut sic contraheret, patet facere injuriam retinendo sibi hoc lucrum, quia contraxit nomine Principalis; si autem commissionem non habuit, *Less. l. 2. c. 33. d. 11. Dicast. l. 2. t. 10. d. 3. dub. 11.* dicunt lucrum esse ipsius, quia nomine suo emit jus gabellarii ad exigendas pro singulis vicibus gabellas: limitat rectè *Lugo d. 36. n. 50.*, nisi mercatores alii soleant communiter ita transigere cum gabellariis, tum enim etiam ad

ad hoc tenebitur Factor nomine sui Principalis, quia censetur se obligasse ad industriam ab aliis communiter adhiberi solitam.

Ex dictis solvitur hic Casus. Cajus Titii Quæstor, prævidens certò futurum, ut Titius redimat censum millenorum, quem debet Sempronio, ex se obnunciat Sempronio, uno anno antequam id mandet aut resciat Titius, qui postmodum per Cajum reddit Sempronio millenos, & adjicit hujus ultimi anni pensionem; hanc autem sibi retinet Cajus. *Quæritur* an justè. Videtur, quòd justè, quia est fructus industriæ Caji: sicuti si pecuniam Titii exposuisset ad ludum, lucrum fuisset ipsius. *Respondi*, non justè, quia fructus ille provenit ex obnunciatione temporè facta, sed hæc facta est nomine Titii, si enim non processisset ex præsumpta voluntate Titii, fuisset invalida, cum Cajus non haberet disponere de re sua, adeoque Sempronio adhuc deberetur illa pensio, ergo fructus ille provenit ex actione, moraliter Titii, ergo fructus est Titii, qui solas gratias debet Cajo, quia rem ejus benegeffit. Simile est, si quis mandaret Procuratori suo millenos poni ad censum A pro 40. annuis, & Procurator posuisset ad censum B. pro 50. annuis, utique Procurator non posset hos decem annuos sibi retinere, quia censum B. celebrasset nomine & pecuniâ mandantis, ergo fructus totus esset Mandantis. Aliud simile est in ancilla, uti n. 1043. dictum est. De ludo, disparitas est manifesta, nam hunc contractum Cajus suo, non Titii nomine, celebrat.